

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง การพัฒนาสื่อวีดิทัศน์ศิลปะการแสดงเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น จังหวัดสุพรรณบุรี กรณีศึกษาเพลงอีแซว ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาเป็นแนวทางและสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารและสื่อ
2. ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. ข้อมูลเกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน
4. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อวีดิทัศน์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวความคิดเกี่ยวกับการสื่อสารและสื่อ

1.1 นิยามและความหมาย

นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 (ค.ศ. 1933) เป็นต้นมา นักวิชาการในสาขาต่างๆ ในสหรัฐอเมริกา เช่น นักจิตวิทยา นักสังคมวิทยา นักมานุษยวิทยา นักประวัติศาสตร์ นักการศึกษา ตลอดจนนักนิเทศศาสตร์ ได้ให้ความสนใจในการศึกษาทฤษฎีและการวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสาร ทฤษฎีและการวิจัยของนักวิชาการสาขาต่าง ๆ เหล่านี้ กลายเป็นพื้นฐานสำหรับวิชาการด้านนิเทศศาสตร์ในฐานะที่เป็นศาสตร์แขนงหนึ่ง จนกล่าวได้ว่า สาขาวิชาด้านการสื่อสารของมนุษย์ เป็นสหวิทยา (Interdisciplinary) ทฤษฎีและวิธีการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์ก็อาศัยลักษณะของสหวิทยา (Wright, 1975 : 4)

Roger และ Shoemaker (1971 : 11) ได้ให้ความหมายว่า การสื่อสาร คือ การมีความเข้าใจร่วมกันต่อเครื่องหมายที่แสดงข่าวสาร Roger (1973 : 43) กล่าวถึง การสื่อสารว่าเป็นกระบวนการที่ข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสาร ไปยังผู้รับสารด้วยเจตนาที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมบางประการของผู้รับสารที่ผู้ส่งสารปรารถนาในตัวผู้รับสาร ผลที่เกิดขึ้นในตัวผู้รับสารอาจจะเป็นการเปลี่ยนแปลงในความรู้เปลี่ยนแปลงทัศนคติ หรือเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมผู้รับสารก็ได้

Osgood (อ้างใน Schramm 1974 : 12) อธิบายว่าเป็นกระบวนการซึ่งสารถูกส่งสารไปยังผู้รับ

ธีระศักดิ์ ละม่อม (2542 : 3) ได้ให้ความหมายของ การสื่อสารว่าเป็นกิจกรรมพื้นฐานอย่างหนึ่งของพวกเรา ซึ่งเป็นกระบวนการส่งความรู้ ความคิด ข้อมูลข่าวสาร เหตุการณ์จากแหล่งของข่าวสาร ซึ่งเป็นผู้ส่งสาร โดยผ่านช่องทางหรือสื่อไปยังผู้รับสาร

นรินชัย พัฒนพงศา (2542 : 3) ให้ความหมายของการสื่อสารว่าเป็นการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร โดยใช้สื่อหรือช่องทางต่างๆ เพื่อมุ่งหมายโน้มน้าวจิตใจให้เกิดผลในการให้การรับรู้ เปลี่ยนทัศนคติ และให้เปลี่ยนพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง

ยุพา สุภากุล (2543 : 2) ได้กล่าวว่า Communication ซึ่งภาษาไทย แปลว่า การสื่อสาร มาจากภาษาลาติน ว่า Communis แปลว่าร่วมกันหรือคล้ายคลึงกัน เป็นกิจกรรมที่มุ่งสร้างความร่วมกันหรือความคล้ายคลึงกันให้เกิดขึ้นระหว่างบุคคลที่เกี่ยวข้อง

1.2 กระบวนการของการสื่อสาร

Berlo 1960 (อ้างใน กิติมา สุรสนธิ, 2542 : 53-54) กล่าวว่า การสื่อสารจะเกิดประสิทธิผลมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 4 ประการ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในนามของ Berlo's SMCR Model ได้แก่ Source, Message, Channel และ Receiver

S → Source (ผู้ส่งสาร) คือ บุคคลซึ่งเป็นผู้เริ่มต้นการสื่อสาร ผู้ส่งสารจะทำหน้าที่ในการสื่อสาร ได้ดีหรือไม่เพียงไร ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติ 5 ประการ ได้แก่ ทักษะในการสื่อสาร ทัศนคติความรู้ ระบบสังคมและวัฒนธรรม

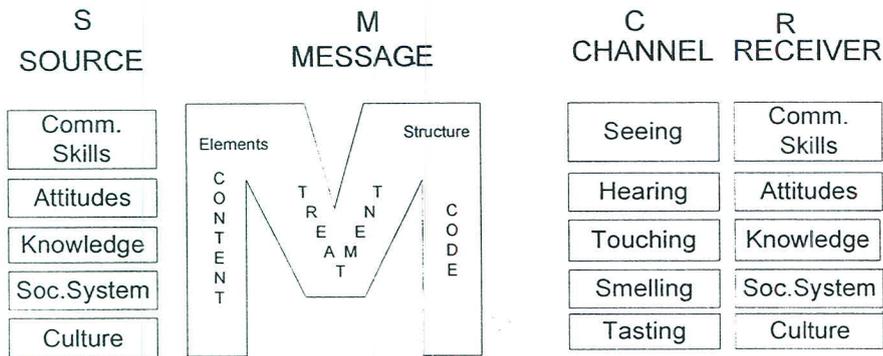
M → Message (ข่าวสาร) คือผลผลิตทางกายภาพที่เป็นจริงอันเกิดจากผลการเข้ารหัสของผู้ส่งสาร ซึ่งสารควรมีคุณสมบัติ 3 ประการ คือ

1. รหัส หมายถึง สารนั้นใช้ภาษาอะไรเป็นสัญลักษณ์ ที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดความเข้าใจ อาจจะเป็นภาษาพูด ภาษาเขียน
2. เนื้อหา หมายถึง สารนั้นจะมีสาระเกี่ยวกับเรื่องราวด้านใดบ้าง
3. การจัดเสนอ หมายถึง สารนั้นสามารถนำเสนอในรูปแบบใดบ้าง โดยใช้รหัสที่เลือกแล้วสารที่จัดเตรียมอย่างดี จะสามารถก่อให้เกิดการรับรู้ในตัวผู้รับสารได้ทั้ง 3 ข้อข้างต้นจะประกอบด้วยส่วนย่อยและโครงสร้าง

C → Channel (ช่องทาง, สื่อ) เป็นพหุชนะนำสารไปสู่ผู้รับสาร โดยประสาหรับความรู้สึกทั้ง 5 ได้แก่ การเห็น การได้ยิน การสัมผัส การได้กลิ่น การลิ้มรส Berlo กล่าวว่าสื่อมีความหมาย 3 ประการ คือ

1. การเข้ารหัส และการถอดรหัส
2. สิ่งที่น่าสาร เช่น คลื่นเสียง วิทยู โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์
3. พาหนะของสิ่งที่น่าสาร

R → Receiver (ผู้รับสาร) ซึ่งลักษณะการสื่อสารของผู้รับสารจะมีความแตกต่างกันตามปัจจัยของการสื่อสาร ซึ่งได้แก่ ทักษะในการสื่อสาร ทักษะคิด ความรู้ ระบบสังคม และวัฒนธรรม



ภาพที่ 1 แบบจำลองตามแนวความคิดของ Berlo

(ที่มา : กิติมา สุรสุนทร, 2542 : 54)

ดวงพร คำบูรนาวัฒน์ และวาสนา จันทร์สว่าง (2536 : 20) ได้กล่าวว่าการสื่อสารมีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อแจ้งให้ทราบ
2. เพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติม
3. เพื่อโน้มน้าวให้มีความคิดเห็นคล้อยตาม
4. เพื่อให้เกิดความบันเทิง

วัตถุประสงค์หลักของผู้ส่งสารในการทำการสื่อสาร (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2535 : 15-17) คือ

1. เพื่อแจ้งให้ทราบในการทำการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะบอก แจ้งหรือชี้แจงข่าวสารเรื่องราว สถานการณ์ ข้อมูล หรือสิ่งอื่นใด ให้ผู้รับสารได้ทราบหรือเกิดความเข้าใจ
2. เพื่อสอนหรือให้การศึกษา ผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะสอนวิชาความรู้ หรือเรื่องราวที่มีลักษณะเป็นวิชาการ เพื่อให้ผู้รับสารได้รับความรู้เพิ่มขึ้นจากเดิม
3. เพื่อสร้างความพึงพอใจหรือให้ความบันเทิง ในการสื่อสารนั้น ผู้ส่งสารมีความต้องการที่จะทำให้ผู้รับสารเกิดความรื่นเริงบันเทิงใจจากสารที่ตนส่งออกไป
4. เพื่อเสนอหรือชักจูงใจ ผู้ส่งสารได้เสนอแนะสิ่งใดสิ่งหนึ่งต่อผู้รับสาร และมีความต้องการที่จะชักจูงใจให้ผู้รับสารมีความคิดเห็นคล้อยตาม

วัตถุประสงค์ของผู้รับสารคือ

1. เพื่อทราบ ผู้รับสารมีความต้องการที่จะทราบเรื่องราวและข้อมูลต่าง ๆ หากสารที่ได้รับทราบเป็นของใหม่ ก็ทำให้ผู้รับสาร ได้ข่าวสารเพิ่มเติมและหากข่าวสารนั้นคนได้เคยรับทราบมา ก็จะเป็นการยืนยันและเพิ่มความเชื่อมั่น

2. เพื่อเรียนรู้ เป็นการแสวงหาความรู้จากผู้รับสาร จากการสื่อสาร ลักษณะของสารนี้มักจะเป็นสารที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับวิชาความรู้และวิชาการ

3. เพื่อหาความพอใจ ผู้รับสารนอกจากจะต้องทราบข่าวสาร และข้อมูลต่าง ๆ แล้วในบางโอกาส ก็มีความต้องการที่จะแสวงหาสิ่งที่สามารถสร้างความบันเทิง และความสบายใจให้แก่ตนเองด้วย

4. เพื่อกระทำหรือตัดสินใจ ในการตัดสินใจที่จะทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ต้องอาศัยข่าวสาร ข้อมูล เพื่อรับการเสนอแนะหรือชักจูงใจให้ทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง

เมื่อใดก็ตามที่วัตถุประสงค์หรือความต้องการของทั้งสองฝ่ายสอดคล้องกัน การสื่อสารก็จะถือว่ามีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ

นอกจากนี้ Shramm และ Donald (1972 : 13) ได้กล่าวว่า หน้าที่พื้นฐานของการสื่อสารนั้น เกี่ยวข้องกับประชาชนและชุมชน หน้าที่สำคัญนั้นเป็นเรื่องที่จะก่อให้เกิดผลที่ซ่อนเร้นอยู่ในจิตใจคน และหน้าที่ในการประกาศให้แจ่มแจ้งชัดเจนขึ้น ในแง่ของการสื่อสารสังคม ซึ่งเป็นการสื่อสารที่เกี่ยวข้อง และมีอิทธิพลต่อบุคคลในสังคมอย่างไรบ้างนั้น จึงได้พิจารณาวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร โดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร และผู้รับสารดังนี้

วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร

1. แจ้งข่าวสาร
2. สอน
3. ทำให้เพลิดเพลิน
4. เสนอแนะหรือชักจูงใจ

วัตถุประสงค์ของผู้รับสาร

1. ทราบ
2. เรียนรู้
3. เบิกบานใจ
4. ปฏิบัติหรือตัดสินใจ

ดังนั้น การสื่อสารจึงหมายถึง กระบวนการของการถ่ายทอดข่าวสาร เรื่องราวจากบุคคลฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าผู้ส่งสาร ไปยังอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าผู้รับสาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสาร เพื่อสอนหรือให้การศึกษา เพื่อสร้างความพึงพอใจหรือให้ความบันเทิงและเพื่อเสนอหรือชักจูงใจ โดยผ่านสื่อหรือช่องทางการสื่อสาร ซึ่งสื่อจะเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการสื่อสารเป็นพาหนะที่จะนำข้อมูลหรือพาข่าวสารจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร

1.3 ชนิดของสื่อ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2535 : 148) ได้แบ่งชนิดของสื่อต่าง ๆ โดยใช้สื่อเป็นเกณฑ์ได้ 5 ชนิด ดังนี้

1. สื่อธรรมชาติ ได้แก่ บรรยากาศที่อยู่รอบตัวมนุษย์ อันมีอยู่ตามธรรมชาติทำหน้าที่เป็นทางติดต่อของการสื่อสารระหว่างบุคคลแบบอยู่ต่อหน้ากัน
2. สื่อมนุษย์ ได้แก่ บุคคลที่ทำหน้าที่สื่อข่าวสารไปสู่ผู้รับ
3. สื่อสิ่งพิมพ์ ได้แก่ สื่อทุกชนิดที่อาศัยเทคนิคการพิมพ์ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ ใบปลิว แผ่นพับ วารสาร นิตยสาร โปสเตอร์ ภาพ ฯลฯ
4. สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ สื่อที่พัฒนาขึ้นโดยใช้ระบบเครื่องกลไฟฟ้าเป็นหลัก เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เทปเสียง สไลด์ เครื่องฉายภาพ ฯลฯ
5. สื่อระดม ได้แก่ สื่อที่ทำหน้าที่นำสารได้แต่ไม่อาจจัดไว้ใน 4 ประเภทข้างต้น ได้แก่ วัตถุจารึก สื่อพื้นบ้าน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการแบ่งชนิดของสื่อโดยใช้ธรรมชาติเป็นหลัก ได้แก่

1. สื่อวัจนะ หมายถึง สื่อประเภทที่ใช้คำพูดหรือภาษาในการสื่อความหมาย
2. สื่ออวัจนะ หมายถึง สื่อใดๆ ที่ใช้ในการสื่อสาร ซึ่งไม่ต้องอาศัยคำพูดเป็นสื่อ แต่ก็สามารถทำความเข้าใจระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารได้ ซึ่งแบ่งออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้
 - สื่อบุคคล ได้แก่ การสื่อสารด้วยอากัปกริยา การแต่งกาย
 - สื่อสัญลักษณ์ ได้แก่ สัญลักษณ์ สัญลักษณ์ เครื่องหมาย และป้ายต่าง ๆ

แนวความคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพของการสื่อสารและสื่อ

อนันต์ อนันตโชติ (2531 : 36) ได้กล่าวถึงปัจจัย ที่ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล ขึ้นอยู่กับหลักสำคัญ 7 ประการของกรรมวิธีสื่อสารดังนี้

1. Credibility การติดต่อสื่อสารจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความน่าเชื่อถือ ไม่บิดเบือนความจริง ผู้รับต้องเชื่อถือในตัวผู้ส่งด้วย
2. Context การติดต่อสื่อสาร จะต้องให้โอกาสประชาชนเป้าหมายได้มีส่วนร่วมในการสื่อสารด้วย และข่าวสารควรมีคำอธิบายที่ชัดเจน ช่วยให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น
3. Content เนื้อหาของข่าวสารจะต้องให้ความหมายหรือเรื่องราวที่เป็นจริง
4. Clarity ข่าวสารนั้นควรใช้ภาษาหรือภาพในรูปแบบง่าย ๆ สั้น และชัดเจน สามารถเข้าใจได้ทั้งผู้ส่งและผู้รับ
5. Continuity และ Consistency การติดต่อสื่อสารนั้นต้องเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกัน การส่งสารและรับสาร ต้องดำเนินไปด้วยความสม่ำเสมอ

6. Channels ช่องทางที่ส่งข่าวสารนั้น ควรจะเลือกใช้สื่อที่ผู้รับสารนั้นเห็นแล้วสรรถาและมีความเชื่อถือ เพราะว่าสื่อแต่ละชนิดนั้น ย่อมมีลักษณะในการส่งผล และความสะดวกในการใช้แตกต่างกันออกไป

7. Capability of Audience การติดต่อสื่อสารนั้นจะต้องพิจารณาอย่างละเอียดถึงความสามารถของผู้รับสาร เช่นพื้นฐานความรู้ของผู้รับสาร

เกษม จันทรน้อย (2537 : 17-18) ได้กล่าวถึงการสื่อสารที่ดีว่าต้องมีหลัก 7 ประการดังต่อไปนี้

1. นำเชื่อถือ คือ จะต้องใช้บุคคลหรือข่าวสารที่น่าเชื่อถือซึ่งจะช่วยให้การสื่อสารนั้นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. เหมาะสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม คือ ข่าวสารนั้นจะต้องเหมาะสมกับท้องถิ่นหรือบุคคลที่สื่อสาร

3. เนื้อหาสาระ คือ ข่าวสารจะต้องประโยชน์ ไม่ใช่เรื่องไร้สาระ และเนื้อหาควรเข้าใจง่าย

4. ความชัดเจน คือ การใช้ช่องทางการสื่อสารที่ชัดเจนจะช่วยให้การสื่อสารนั้นง่ายมากขึ้น

5. ความต่อเนื่อง คือ จะต้องสื่อสารให้สม่ำเสมอ การทิ้งระยะจะทำให้ผู้รับสารลืมดังนั้นควรจะทำอย่างต่อเนื่อง

6. ช่องทางในการสื่อสาร สื่อต่าง ๆ จะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับเป้าหมายว่าจะสามารถรับได้ง่ายหรือสะดวก

7. ชีตความสามารถของผู้รับสาร คือ สภาพของเป้าหมายจะต้องพร้อมที่จะรับการสื่อสารผ่านช่องทางได้ง่าย

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2537 : 5) ได้กล่าวถึงสื่อที่มีประสิทธิภาพต้องมีองค์ประกอบดังนี้

1. การดึงดูดความสนใจ (Attractiveness) สื่อที่น่าสนใจเพียงพอที่จะดึงดูดความสนใจและทำให้กลุ่มเป้าหมายสนใจสื่อ นั้นมากหรือไม่ ถ้าสื่อ นั้นมีมากกว่าหนึ่งสื่อ สื่อใดที่ดึงดูดความสนใจและทำให้กลุ่มเป้าหมายสนใจสื่อ นั้นมากหรือไม่ ถ้าสื่อ นั้นมีมากกว่าหนึ่งสื่อ สื่อใดที่ดึงดูดความสนใจและกลุ่มเป้าหมายชอบมากที่สุด

2. ความเข้าใจ (Comprehension) สื่อ นั้นชัดเจน เข้าใจง่ายหรือไม่ ถ้าสื่อ นั้นมีมากกว่าหนึ่งสื่อ สื่อใดที่เข้าใจง่ายที่สุด

3. การยอมรับ (Acceptability) สื่อ นั้นมีข้อความที่ขัดต่อมาตรฐานของสังคมนั้น ๆ หรือไม่ มีข้อความที่ประชาชนอ่านหรือได้รับข่าวสารนั้น ๆ แล้วมีความเห็นว่า ไม่ถูกต้องหรือไม่มีข้อความใดบ้างที่จะเกิดความตะขิดตะขวง หรือประชากรเกิดความไม่พอใจ

4. การมีส่วนร่วมของผู้รับสื่อ (Self-involvement) สื่อนั้นตรงกับความต้องการและความสนใจของบุคคลในกลุ่มเป้าหมายหรือไม่

5. การโน้มน้าว (Persuasion) สื่อนั้นสามารถจูงใจให้บุคคลในกลุ่มเป้าหมายมีพฤติกรรมตามเป้าหมายไว้หรือไม่

ปัจจัยที่ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการสื่อสาร ได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสารและผู้รับสาร ซึ่งแต่ละตัวเป็นดัชนีชี้บ่งถึงการเพิ่มหรือการลดประสิทธิภาพของการสื่อสารเพราะแต่ละตัวต่างมีความสัมพันธ์และมีผลกระทบซึ่งกันและกัน นั่นคือหากผู้ส่งสารเป็นผู้ที่มีประสิทธิภาพในการสื่อสาร แต่ถ้าช่องทางการสื่อสารด้อยคุณภาพ หรือผู้รับสารขาดประสิทธิภาพในการสื่อสาร พฤติกรรมการสื่อสารก็ย่อมจะด้อยประสิทธิภาพตามไปด้วย ดังนั้น องค์ประกอบในการสื่อสารทุกองค์ประกอบในการสื่อสารทุกองค์ประกอบย่อมมีความสำคัญและสัมพันธ์กัน การสื่อสารจึงจะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช , 2537 : 379)

มณีนุช พิพรพงษ์ (2540 : 45-47) ได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างสื่อชนิดต่าง ๆ ว่า ผู้ใช้สื่อควรพิจารณาถึงลักษณะของสื่อต่าง ๆ ไว้ด้วย เพื่อที่จะเป็นประโยชน์ในการใช้ ซึ่งอาจพิจารณาจำแนกได้ดังนี้

1. เวลาและเนื้อหา เช่น เอกสารคำแนะนำ แผ่นภาพเป็นสื่อที่มีลักษณะคงทนซึ่งผู้อ่านสามารถอ่านซ้ำแล้วซ้ำอีกได้ ถ้าหากตอนไหนอ่านแล้วไม่เข้าใจ วิทยุเป็นสื่อประเภทเวลา เสนอข่าวได้เร็วกว่าเอกสารคำแนะนำ แต่เสนอครั้งเดียวก็ผ่านไป ถ้าผู้ใดฟังไม่ทันก็ไม่มีโอกาสฟังซ้ำอีก

2. ความรวดเร็วในการเสนอข่าว สื่อมวลชนไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์เป็นสื่อที่มีความเร็วสูง สามารถที่จะถ่ายทอดการณ์ไปยังประชาชนได้ทันที เสนอข่าวได้เร็วกว่าสื่อสิ่งพิมพ์ เอกสารคำแนะนำ แต่อย่างไรก็ตามสื่อที่มีความเร็วนี้ จะมีความคงทน ในการนำเสนอเนื้อหาสาระเพื่อการศึกษาได้เป็นอย่างดี

3. สื่อชนิดต่าง ๆ ควรให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมด้วย เพื่อที่จะให้ประชาชนได้มีความรู้สึกเกิดความอยากมีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น

4. ความคงทนถาวร เอกสารสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ มีลักษณะของความคงทนถาวรมากที่สุด สำหรับสื่อบุคคลนั้นผู้รับสามารถที่จะเก็บเนื้อหาสาระ รายละเอียดต่าง ๆ ได้ และเมื่อเกิดความสงสัยสามารถซักถามได้ทันที แต่ในการปฏิบัตินั้นอาจต้องใช้เวลานาน ซึ่งจะไม่มีเวลาพอที่จะสื่อสารกับทุกคนได้

นิลนุช คล่องเวสสะ (2540 : 5-6) ได้กล่าวถึงการสื่อความหมายที่ดีว่าต้องมีคุณสมบัติดังนี้

1. การสื่อความหมายจะต้องทำภายใต้ขอบเขตความสนใจหรือสอดคล้องกับประสบการณ์ของผู้ชม ไม่ควรจะยากหรือเป็นเรื่องที่ไกลจากความรู้อีกคิดหรือประสบการณ์ของผู้ชมมาก

เกินไป เพราะผู้ชมจะรู้สึกไม่สนใจและผ่านไปโดยไม่ได้รับความรู้ความเข้าใจใดๆ เพิ่มขึ้น การสื่อความหมายนั้น ๆ จะเป็นการทำขึ้นโดยไร้ประโยชน์

2. คำนิยามที่คลุมเครือหรือสำคัญของการสื่อความหมายไม่ใช่เป็นการอบรมสั่งสอนแต่เป็นการกระตุ้นความรู้สึกของผู้เข้าชมให้เกิดความสนใจและเข้าใจความเป็นไปของสถานที่นั้น ๆ เท่านั้น ดังนั้นวิธีการที่ใช้ในการสื่อความหมายจะต้องเป็นไปโดยแนบเนียนและรอบคอบ

3. ระวังว่าจุดมุ่งหมายสำคัญของการสื่อความหมายอีกประการหนึ่งคือ เป็นการเสนอความความในลักษณะที่เป็นความหมายรวมของจุดนั้น ๆ ผู้เข้าชมจะเข้าใจความสัมพันธ์ต่อเนื่องของสิ่งที่จะใช้อธิบายกับสิ่งอื่น ๆ เป็นภาพรวม

4. ควรคำนึงถึงผู้เข้าชมที่เป็นเด็กด้วย ซึ่งจะแตกต่างจากผู้เข้าชมที่เป็นผู้ใหญ่ เด็ก ๆ จะมีพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และแนวความคิดน้อยกว่าผู้ใหญ่ ดังนั้นการทำการสื่อความหมายถึงควรมีแนวทางที่จะให้ประโยชน์แก่เด็ก ๆ ด้วย เช่น รูปแบบของตัวกลางควรกระตุ้นความสนใจของเด็ก ๆ และเนื้อหาที่ให้มีความหมายซับซ้อนน้อยที่สุด

5. ตัวกลางและระบบการสื่อความหมายควรจะเหมาะสมกับขนาดของกลุ่มคนที่จะมาและช่วงเวลาที่เขาจะใช้ในสถานที่นั้น ๆ

6. พึงหลีกเลี่ยงรายละเอียดปลีกย่อยและข้อความยาวอันน่าเบื่อหน่าย รูปแบบของการสื่อความหมายในสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ไม่ควรก่อให้เกิดความเบื่อหน่าย เนื้อหาที่ละเอียดปลีกย่อยจนเกินไปก็ควรจะหลีกเลี่ยง ควรเป็นเนื้อหาที่เข้าใจง่าย ดูสบาย ๆ ไม่มีเรื่องที่ต้องให้ตั้งใจจดจำมากนัก

1.4 ประสิทธิภาพของสื่อ

1.4.1 สื่อสิ่งพิมพ์

อนันต์ธนา อังกินันท์ (2527 : 8) ได้กล่าวถึงหลักในการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ให้มีประสิทธิภาพว่า ต้องมีหลักการดังต่อไปนี้

- ใช้ข้อความและภาษาง่าย คนทั่วไปสามารถเข้าใจได้เป็นอย่างดี
- ใช้ศิลปะการพิมพ์ที่ดี ให้อ่านด้วยภาพ ตัวอักษรที่ใช้ สี ตลอดจนการจัดหน้า

1.4.2 เอกสารแผ่นพับ (Folders) เป็นกระดาษแผ่นเดียวเมื่อพับอยู่ ขนาดประมาณ 4 นิ้ว คูณ 9 นิ้ว นิยมพิมพ์ด้วยกระดาษคุณภาพดี มีภาพประกอบสวยงาม มีรูปแบบการพับได้หลายวิธี ไม่จำกัด บรรจุเนื้อหาสั้น ๆ เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง วัตถุประสงค์ส่วนใหญ่จัดทำขึ้นเพื่อให้ข้อมูลหรือจูงใจผู้อ่าน เนื่องจากเอกสารแผ่นพับมีเนื้อที่กระดาษค่อนข้างจำกัด จึงควรเตรียมเนื้อหาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ต้องการเสนอ ต้องเป็นข้อความที่สั้นกระชับ ลีลาการนำเสนอควรเป็นการบรรยายมากกว่าการพรรณนาความรู้สึก ประเด็นสำคัญที่นำเสนอจะต้องเป็นเนื้อหาที่น่าสนใจ

และมีความสัมพันธ์กับชื่อบนปกของเอกสารแผ่นพับ เอกสารแผ่นพับอาจมีภาพ แผนภูมิหรือตารางประกอบ ที่ต้องใช้วิธีการคลี่ออกทั้งแผ่นจึงจะอ่านได้ ส่วนปกจะมีการออกแบบพิเศษ โดยให้สัมพันธ์กับเรื่องราวในแผ่นพับ อาจใช้ภาพเหมือนจริงหรือภาพนามธรรมก็ได้ แต่ชื่อเรื่องและภาพหน้าปกจะต้องชัดเจน และสื่อความหมายเรื่องราวที่ต้องการสื่อสารได้ทันที (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2532 : 447)

เสรี วงษ์มณฑา (2541 : 72-74) ได้กล่าวถึงสื่อประเภทแผ่นพับว่าเป็นสื่อที่ใช้ในกรณีที่ต้องการให้รายละเอียดเกี่ยวกับสินค้ามากกว่าการโฆษณา และมีการเผยแพร่อย่างกว้างขวางในกลุ่มคนเป็นจำนวนมาก การใช้แผ่นพับควรมีส่วนของการตอบรับ หรือการขอข้อมูลเพิ่มเติม หรือสิทธิพิเศษในการลด แลก แจก แถมเอาไว้ด้วยจึงจะทำให้การใช้แผ่นพับนั้นได้รับความสนใจจากกลุ่มเป้าหมายที่ได้รับไป การใช้แผ่นพับเพื่อการประชาสัมพันธ์นั้น ต้องดูแลเรื่องการออกแบบข้อความและกระดาษที่ใช้ในการผลิตแผ่นพับให้ดี เพราะหากไม่ยอมลงทุนตรงนี้ ผู้ที่ได้รับแผ่นพับมีความรู้สึกที่ไม่ดีกับแผ่นพับที่ได้รับตั้งแต่ต้นแล้ว อาจจะทำให้การใช้เครื่องมือดังกล่าวนี้ล้มเหลวตั้งแต่ต้น เพราะไม่สามารถสร้างภาพพจน์ที่ดีให้ผู้ที่ได้รับแผ่นพับยอมรับสินค้าหรือ องค์กรตั้งแต่นั้น

1.4.3 โปสเตอร์ (Posters) เป็นแผ่นประกาศที่นิยมใช้ทั้งในงานโฆษณาและงานประชาสัมพันธ์เป็นทัศนวัสดุที่มีจุดมุ่งหมายเด่นสะดุดตา และดึงดูดความสนใจผู้คนที่ผ่านไปมาให้เกิดความสนใจและเข้าใจความหมายตามวัตถุประสงค์ของโปสเตอร์ได้ในทันทีที่เห็น โปสเตอร์อาจนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ด้านต่าง ๆ ได้แตกต่างกันไป เช่น เพื่อให้คำแนะนำเกี่ยวกับเรื่องใด เรื่องหนึ่ง เพื่อเชิญชวนกลุ่มเป้าหมายให้เข้าร่วมกิจกรรมที่องค์กรจัดขึ้น เพื่อโน้มน้าวใจกลุ่มเป้าหมายให้เห็นคล้อยตาม เพื่อปลุกเร้าให้กลุ่มเป้าหมายตระหนักถึงประเด็นหนึ่งเพื่อย้ำเตือนกลุ่มเป้าหมายให้ระลึกถึงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อสร้างความจดจำให้เกิดขึ้น และเพื่อให้เกิดความรู้ในสาระอันเป็นประโยชน์แก่กลุ่มเป้าหมายได้ใช้เป็นแนวปฏิบัติ

โปสเตอร์ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ส่วน คือพาดหัว ข้อความ ภาพและชื่อหรือสัญลักษณ์ของสถาบันหรือองค์กรที่ต้องการเผยแพร่ แต่บางทีโปสเตอร์อาจมีองค์ประกอบไม่ครบก็ได้ แต่ต้องมีความสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม นอกจากนั้นความน่าสนใจและคุณสมบัติที่จะดึงดูดใจผู้ผ่านไปมาจึงขึ้นอยู่กับกำหนัดขนาด สี สัน รูปแบบ การจัดพื้นที่หลังฉากของภาพและข้อความในโปสเตอร์ด้วย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2532 : 438-442)

หลักในการออกแบบโปสเตอร์คือ ต้องคำนึงถึงความง่ายที่จะเข้าใจและประทับใจในองค์ประกอบของโปสเตอร์ ซึ่งต้องปฏิบัติดังนี้ คือ

ส่วนพาดหัว ควรเลือกใช้ถ้อยคำที่ง่าย สั้น กระชับได้ใจความ โดยโปสเตอร์แผ่นหนึ่งต้องเสนอแนวคิดเพียงแนวคิดเดียวเท่านั้น จุดเด่นที่สำคัญที่สุดของข้อความในโปสเตอร์คือพาดหัว

ส่วนข้อความ ควรเป็นข้อความที่รวบรัด ไม่เยิ่นเย้อ เลือกตัวอักษรที่อ่านง่าย และขนาดเหมาะสม

ส่วนภาพ ควรใช้ภาพที่เป็นภาพจำลองของจริง ซึ่งมองเห็นแล้วเข้าใจทันที เน้นจุดสนใจในภาพเพียงจุดเดียวและมองเห็นได้ในระยะไกล

การเลือกสีที่ใช้ต้องคำนึงถึงสาระของเนื้อหาและอิทธิพลของสีเพื่อสอดคล้องกับเนื้อหาและอารมณ์ที่ต้องการให้เกิดขึ้น

1.4.4 แผ่นปลิว (Leaflets) เป็นสิ่งพิมพ์ที่สามารถนำมาใช้โดยมีวัตถุประสงค์ด้านการประชาสัมพันธ์ได้มากมาย เช่น เพื่อกระตุ้น เร่งเร้า หรือโน้มน้าวใจให้เกิดการกระทำเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ให้ข่าวสารข้อมูลนั้น ๆ เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ ประกาศเรื่องราวต่าง ๆ แสดงความขอโทษ เสียใจ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อธิบายถึงเหตุผลในเรื่องต่าง ๆ แสดงความยินดีหรือให้การต้อนรับในโอกาสต่าง ๆ ให้ข้อมูลรายงานความก้าวหน้าในการดำเนินการ โครงการต่าง ๆ แจ้งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอันจะมีผลกระทบต่อกลุ่มเป้าหมาย จะเห็นได้ว่าแผ่นปลิวจะใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ต่าง ๆ ได้อีกมากมาย รูปแบบและลีลาการเขียนนำเสนอสารของแผ่นปลิวจึงไม่มีข้อจำกัดตายตัว

แผ่นปลิวมักพิมพ์ด้วยกระดาษแผ่นเดียว คุณภาพไม่ค่อยดีนัก วัตถุประสงค์เพื่อให้อ่านแล้วทิ้งไปได้ไม่ต้องเก็บไว้ ลักษณะคล้ายจดหมายที่ส่งโดยตรง แต่เป็นข้อความที่ไม่เฉพาะเจาะจงตัวผู้รับ ขนาดของแผ่นปลิวไม่กำหนดแน่นอนแล้วแต่เนื้อหา ส่วนใหญ่มักเป็นขนาด A4 เพราะเป็นขนาดประหยัดที่สุด จุดเด่นที่ดึงดูดความสนใจของผู้อ่านจึงขึ้นอยู่กับลีลาการเขียน เพื่อนำเสนอวัตถุประสงค์ที่กำหนดเป็นสำคัญ แผ่นปลิวมีทั้งที่เป็นแผ่นปลิวแบบเปิดเผย คือเปิดเผยแหล่งที่มา เช่น แผ่นปลิวโฆษณาสินค้า แผ่นปลิวประชาสัมพันธ์เรื่องต่าง ๆ และแผ่นปลิวที่มีลักษณะปกปิดไม่เปิดเผยแหล่งที่มา เช่น แผ่นปลิวโจมตีกันทางการเมือง

ข้อได้เปรียบของแผ่นปลิว คือ เข้าถึงคนจำนวนมาก ๆ ได้ในราคาประหยัด ข้อเสียเปรียบคือการกำหนดเป้าหมายทำได้ไม่เฉพาะเจาะจงเหมือนจดหมาย โดยเฉพาะถ้าใช้วิธีการโปรยด้วยเครื่องบินแล้ว การกำหนดกรอบ ขอบเขตของกลุ่มเป้าหมายทำได้ยาก (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, 2532 : 451-452)

1.4.5 การจัดนิทรรศการ (Exhibition and display) อนันต์ธนา อังกินันท์ (2527 : 46) กล่าวถึง การจัดนิทรรศการเพื่อการประชาสัมพันธ์ด้วย เพราะเห็นว่าการจัดงานมีลักษณะพิเศษสามารถดึงดูด และเร้าความสนใจประชาชนได้ด้วยสี แสง เสียง และบรรยากาศ ให้ทั้งความรู้ สร้างความอยากรู้อยากเห็นและมนุษย์มีลักษณะคล้ายตามกัน คือ ชอบไปร่วมชมชมนกกับงานที่มีคนคั่ง

ผลพลอยได้ก็จะทำให้บุคคลภายในสถาบันเกิดความภูมิใจกับสถาบัน โดยอาจจัดในโอกาสฉลองครบรอบปีของสถาบัน งานฉลองเทศกาลของท้องถิ่น งานเปิดอาคารใหม่ เปิดสถานที่ทำการใหม่ เป็นต้น โดยการจัดนิทรรศการควบคู่ไปกับงาน โดยเน้นไปทางให้ความรู้ และสร้างความเข้าใจ อาจมีการประเมินผลโดยการใช้แบบสอบถาม หรือการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าชม การจัดนิทรรศการ จะมีผลทางด้านการศึกษาสัมพันธ์มากขึ้น ถ้ามีการนำเอาโสตทัศนูปกรณ์ เช่น ภาพยนตร์ Slides video Tape มาใช้ประกอบให้มีเนื้อหาสาระสอดคล้องกัน รวมทั้งการจัดอภิปรายการบรรยายด้วย

นอกจากนี้ Ham (1992 : 237) ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญในการจัดนิทรรศการคือ ABC ได้แก่ Attractive ต้องมีความดึงดูดความสนใจทั้งเนื้อหาและสีสรรที่เหมาะสมสอดคล้องกับธรรมชาติ Brief ต้องกะทัดรัดในเนื้อหาสาระ ง่ายต่อการเข้าใจ และ Clear ต้องมีความชัดเจนและเด่นชัด

1.4.6 เครื่องหมายและแผ่นป้าย (Signs and labels) Grater (1976: 76) กล่าวถึงลักษณะที่ดีของเครื่องหมายและแผ่นป้ายว่า ต้องง่ายแก่การรักษา และยากต่อการถูกทำลายจากพวกนักท่องเที่ยวที่มีพฤติกรรมในเชิงทำลาย (Vandalism) นักท่องเที่ยวสามารถศึกษาด้วยตนเอง ไม่จำเป็นต้องมีเจ้าหน้าที่มาให้บริการสื่อความหมายให้

1.4.7 ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (Information center) ควรประกอบด้วย ห้องโถงสำหรับนั่งพักผ่อน ห้องแสดงนิทรรศการ ห้องสมุด โต๊ะข่าวสารข้อมูล ที่ทำการ ห้องพัสดุเก็บของ ห้องน้ำ และห้องขายของที่ระลึก ควรสร้างไว้ในตำแหน่งที่สะดวกแก่นักท่องเที่ยวมากที่สุด เพื่อบริการข้อมูล และรายละเอียดต่างๆ ของพื้นที่แก่นักท่องเที่ยว โดยเจ้าหน้าที่ที่อยู่หรือนักสื่อความหมายธรรมชาติควรมีคุณสมบัติดังนี้ คือ ต้องให้เกียรติแก่นักท่องเที่ยว ต้องรับนักท่องเที่ยวด้วยความยินดี แต่งกายสุภาพเรียบร้อย (Grater, 1976: 15)

1.4.8 เส้นทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติ (Nature trails) ควรมีสถานที่ต่างๆ เช่น ในบริเวณใกล้เคียง เช่น สถานที่กางเต็นท์ ที่พักแรม ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ศูนย์ศึกษาธรรมชาติ ลานจอดรถ หรือบริเวณที่มีนักท่องเที่ยวไปรวมอยู่จำนวนมากๆ เช่นบริเวณที่พักริมทาง บริเวณจุดชมวิว เป็นต้น และเนื้อหาของสาระของทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติต้องประกอบด้วยเรื่องราวต่างๆ ที่น่าสนใจ ทั้งทางธรรมชาติและด้านอื่นๆ เช่น บึง หนองน้ำ ทะเลสาบ น้ำตก ถ้ำ ภูเขา ชากพืช ชากดึกดำบรรพ์ ทิวทัศน์อันสวยงาม เป็นต้น นอกจากนี้เพื่อความสะดวกของนักท่องเที่ยวควรมีเอกสารคู่มือแจกประกอบ หรือมีป้ายสื่อความหมายติดไปตามเส้นทางเพื่ออธิบายสิ่งที่น่าสนใจต่างๆ มีระยะทางไม่ต่ำกว่า 1.5 กิโลเมตร หรืออาจจะน้อยกว่าก็ได้ เป็นเส้นทางเดียววกกลับมาถึงจุดเริ่มต้นใหม่หรือจุดใกล้เคียง ซึ่งจะไม่ทำให้นักท่องเที่ยวเบื่อหรือเมื่อยล้า (สุเมธ สิงห์ขาว, 2540 : 5)

นอกจากนี้ Ashbaugh (1971 : 75) ได้กล่าวถึงเส้นทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติที่ดีควรเป็นเส้นทางที่ไม่มีการทำลายธรรมชาติ มีระยะทางประมาณ 0.5-1.5 กิโลเมตร โดยสามารถใช้เวลาในการเดินประมาณ 30-60 นาที เป็นเส้นทางเดียววกกลับสู่จุดเริ่มต้นได้ ตลอดเส้นทางควรจัดทำป้ายสื่อความหมายเพื่อให้ข้อมูลรายละเอียดและความรู้ต่างๆ ซึ่งลักษณะแผ่นป้ายสื่อความหมายต้องทำให้น่าสนใจ ข้อความสั้นกะทัดรัดและง่ายต่อการเข้าใจ ทั้งนี้ควรมีการจัดทำคู่มือเอกสารประกอบการเดินทางในเส้นทางเดินเท้าศึกษาธรรมชาติด้วย ควรทำเส้นทางเดินให้ปลอดภัย สะดวกสบาย และหมั่นคอยดูแลเส้นทางให้สะอาดอยู่เสมอ

ณรงค์ สมพงษ์ (2540 : 45-51) ได้สรุปคุณสมบัติของสื่อไว้ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปคุณสมบัติของสื่อแต่ละชนิด

ประเภทของสื่อ	ข้อดี	ข้อจำกัด
หนังสือและเอกสารสิ่งพิมพ์	ก. สามารถอ่านได้ตามสมรรถนะของแต่ละบุคคล ข. เหมาะสำหรับเก็บไว้เพื่อการอ้างอิงหรือทบทวน ค. เหมาะสำหรับการผลิตเพื่อเผยแพร่ต่อคนจำนวนมาก	ก. ต้นทุนการผลิตสูง ข. ข้อมูลล้าสมัยง่าย ค. สิ่งพิมพ์ที่ดีจำเป็นต้องอาศัยการผลิตต้นแบบและระบบการพิมพ์ที่มีคุณภาพ
วัสดุกราฟฟิกประเภทแผ่นภูมิ แผนภาพ โปสเตอร์ ภาพพลิก ภาพถ่าย การ์ตูน	ก. ช่วยในการชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหา ข. แสดงขั้นตอนของเนื้อหาได้ดี ค. ภาพถ่ายมีลักษณะใกล้เคียงความเป็นจริงมากกว่าภาพเขียน ง. ผลิตง่าย ราคาถูก	ก. เหมาะสำหรับกลุ่มผู้ดูขนาดเล็ก ข. ถ้าต้องการความประณีตต้องใช้ช่างเทคนิคที่มีความชำนาญช่วยผลิต ค. การใช้ภาพบางประเภทไม่เหมาะในการเปรียบเทียบสัดส่วน เช่น ภาพการ์ตูน จ. บางครั้งเสียหายง่าย ฉ. การเก็บรักษาลำบาก

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเภทของสื่อ	ข้อดี	ข้อจำกัด
หุ่นจำลอง	<p>ก. อยู่ในลักษณะ 3 มิติ</p> <p>ข. สามารถจับต้องได้และพิจารณารายละเอียดได้</p> <p>ค. เหมาะสำหรับการแสดงสิ่งที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า</p> <p>ง. ใช้แสดงหน้าที่และลักษณะส่วนประกอบได้ดี</p>	<p>ก. ต้องอาศัยความชำนาญในการผลิต</p> <p>ข. ส่วนมากราคาแพง</p> <p>ค. เหมาะสำหรับแสดงกับกลุ่มย่อย</p> <p>ง. ชำรุดเสียหาย</p> <p>จ. ไม่เหมือนของจริงทุกประการ บางครั้งเกิดความเข้าใจผิด</p>
แผ่นโปร่งใสสำหรับเครื่องฉายภาพข้ามศีรษะ	<p>ก. สามารถใช้ได้สีในที่สวยงาม</p> <p>ข. เหมาะสำหรับกลุ่มใหญ่</p> <p>ค. ผู้ใช้สามารถหันเข้าหากลุ่มเป้าหมายได้ตลอดเวลาที่ใช้</p> <p>ง. สามารถผลิตได้อย่างง่ายๆ</p>	<p>ก. เหมาะสำหรับภาพลายเส้นตัวหนังสือ</p> <p>ข. ถ้าจะผลิตแผ่นโปร่งใสที่มีคุณภาพสูงจะต้องลงทุนสูง</p>
สไลด์และสไลด์ประกอบเสียง	<p>ก. ให้ลักษณะ สี สัน สวยงามตรงกับสภาพความเป็นจริง</p> <p>ข. สามารถปรับเปลี่ยนรูปได้เสมอตามความต้องการ</p> <p>ค. มีความทันสมัย ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงรูปได้ง่าย</p> <p>ง. ผลิตง่าย ราคาถูก ได้กล้อง 35 มม.</p> <p>จ. สามารถจับถือและเก็บรักษาได้ง่าย สะดวกในการใช้</p> <p>ฉ. สามารถนำมาฉายประกอบกับเทปบันทึกเสียงเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการนำเสนอ</p>	<p>ก. ต้องการทักษะความชำนาญในการถ่ายภาพ</p> <p>ข. ต้องการอุปกรณ์ในการถ่ายภาพพิเศษเช่น ภาพใกล้และตำแหน่งภาพ</p> <p>ค. เกิดการสับภาพหรือหัวกลับได้ง่าย</p> <p>ง. ต้องฉายในห้องที่มีมืดพอควร จึงจะได้ภาพที่ชัดเจน</p> <p>จ. การถ่ายทำชุดสไลด์ที่ดี ต้องใช้เวลาเตรียมการนานตั้งแต่การวางแผนทำบทและการถ่ายทำ</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเภทของสื่อ	ข้อดี	ข้อจำกัด
โทรทัศน์วงจรปิด และเทปโทรทัศน์	<p>ก. สามารถใช้ได้กับกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่</p> <p>ข. สามารถฉายซ้ำได้ง่าย</p> <p>ค. ถ่ายทอดภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทันที</p> <p>ง. เหมาะสำหรับใช้จูงใจ สร้างทัศนคติและเสนอปัญหา</p> <p>จ. ใช้เทคนิคการสร้าง effect ได้มาก น่าสนใจ สื่อความได้ดี</p> <p>ฉ. ม้วนเทปสามารถบันทึกซ้ำกันได้ จึงประหยัดค่าใช้จ่าย</p>	<p>ก. ต้องใช้ห้องสตูดิโอซึ่งใช้อุปกรณ์ราคาแพง</p> <p>ข. คุณภาพสีความคมชัดยังไม่ดีเท่าภาพยนตร์</p> <p>ค. ถ้าใช้กับคนจำนวนมากต้องใช้โทรทัศน์หลายเครื่อง</p> <p>ง. การผลิตรายการที่มีคุณภาพต้องใช้เวลาเตรียมการ ถ่ายทำนาน และเงินลงทุนสูง</p>
วิทยุกระจายเสียง	<p>ก. สามารถใช้กับกลุ่มเป้าหมายเป็นมวลชนจำนวนมากได้</p> <p>ข. ระยะเวลากระจายเสียงกว้างและถ่ายทอดไปได้ในระยะไกล</p> <p>ค. ดึงดูดความสนใจของผู้ฟังและช่วยกระจายข่าวได้รวดเร็ว</p> <p>ง. เครื่องรับวิทยุสามารถหาได้ง่าย ราคาถูก</p>	<p>ก. ต้องใช้อุปกรณ์ในห้องส่งราคาแพง</p> <p>ข. ผู้รับฟังต้องปรับตัวเข้าหารายการ ผู้บรรยายไม่สามารถปรับตัวเข้าหาผู้ฟังได้</p> <p>ค. ผู้จัดรายการไม่ทราบปฏิกิริยาจากผู้ฟังได้ทันที</p>
ทัศนศึกษาออกสถานที่	<p>ก. สามารถสังเกตการณ์และมีส่วนร่วมด้วยตนเอง</p> <p>ข. มีโอกาสทำงานเป็นกลุ่มและสร้างสรรค์ความรับผิดชอบร่วมกัน</p> <p>ค. สามารถจูงใจรายบุคคลได้ดี</p> <p>ง. ช่วยสนับสนุนกิจกรรมการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งได้ดี</p>	<p>ก. เสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการเดินทาง</p> <p>ข. ใช้ได้เฉพาะกลุ่มย่อยเท่านั้น</p> <p>ค. ต้องเตรียมการและวางแผนโดยละเอียด</p> <p>ง. ไม่สามารถควบคุมที่ไม่สนใจได้</p>

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเภทของสื่อ	ข้อดี	ข้อจำกัด
การจัดแสดงสารคดี	<ul style="list-style-type: none"> - สร้างประสบการณ์ร่วมกัน - เห็นผลและให้ความมั่นใจในวิธีการสารคดี - เป็นการส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในการแสดงออก - เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเห็นปัญหาและซักถามได้อย่างใกล้ชิด 	<ul style="list-style-type: none"> - ต้องใช้เวลานานในกรณีการสารคดีผล - จำเป็นต้องเตรียมการอย่างดีเพื่อผลในการสารคดีที่ดี - ค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง

(ที่มา : ณรงค์ สมพงษ์, 2540 : 45-51)

จากที่กล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า การติดต่อสื่อสารที่จะให้เกิดผลที่ประสบความสำเร็จนั้นผู้ส่งสารจะต้องเป็นผู้รู้ข้อมูลและเข้าใจข้อเท็จจริงอย่างชัดเจน แจ่มแจ้งก่อนที่จะเผยแพร่ เนื้อหาของข้อมูลข่าวสารนั้น ควรจะเหมาะสมกับพื้นฐานความรู้ของผู้รับสารด้วย และต้องหาวิธีการและเครื่องมือในการเผยแพร่ที่เหมาะสม ซึ่งต้องมีการพิจารณาจัดทำสื่อที่มีประสิทธิภาพ การสื่อสารจึงจะเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในที่สุด

2. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

2.1 ความเป็นมาของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปัจจุบันมีการพูดถึงและให้ความสำคัญต่อภูมิปัญญามากขึ้น เพราะความรู้ย่อมทันสมัย ล้าสมัย หดสมัย แต่ภูมิปัญญาเป็น “Wisdom” ที่มนุษย์พัฒนาขึ้น เป็นเรื่องทั้งเฉพาะตัว เฉพาะถิ่น เฉพาะสังคม หรือเป็นสังคมนของมนุษย์โดยรวมก็ได้และสังคมแต่ละแห่งก็มีภูมิปัญญาของตัวเอง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2542:2)

ประเทศไทยเริ่มให้ความสำคัญและสนใจเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน ประมาณ 20 ปี มาแล้ว เป็นความสนใจที่มีต่อการพัฒนาชนบทเริ่มทำงานกับชาวไทยภูเขา โดยเฉพาะเผ่ากะเหรี่ยงหรือปะกาเกอญอที่ภาคเหนือโดยการฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ของชาวไทยภูเขาให้พวกเขาสืบทอดประวัติความเป็นมาสืบค้น และฟื้นฟูระบบคุณค่าต่างๆ ปรับประยุกต์คุณค่าเหล่านั้นกับการพัฒนา สิ่งที่เกิดขึ้นคือการค้นพบ “ตัวตน” ของชาวเขาเหล่านั้นที่ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่หลบหนีผู้คนไม่อายที่จะแสดงตัวเอง กล่าวที่จะดำเนินงานเพื่อให้ชีวิตและชุมชนของตนเองดีขึ้น (สุนทร ดอนอินทร์, 2546:25)

ภูมิปัญญาชาวบ้านเข้าสู่การศึกษาโดยการนำเสนอข้อความรู้จาก ดร.เอกวิทย์ ฤ กลาง ในปี 2532 ขณะที่ท่านเดินสายไปพร้อมกับเจ้าหน้าที่มูลนิธิหมู่บ้านไปเรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน ไปสัมผัสกับชาวบ้านที่ภาคอีสานและภาคใต้ ทำให้ค้นพบสังขรณ์เรื่องภูมิปัญญา และการค้นพบพลังทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่สุดทำให้ชุมชนชนบทอยู่มาหลายชั่วอายุคน และอยู่ได้ท่ามกลางภาวะที่ยากลำบากในปัจจุบันทำให้เกิดกระแสแห่งความตื่นตัวในเรื่องภูมิปัญญา มาจนถึงปัจจุบัน (เสรี พงศ์พิศ, 2543:38)

ดังนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเกิดจากการสั่งสมความรู้ และประสบการณ์ของบุคคลที่เป็นความรู้ และประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากบุคคล และสถาบันต่างๆ โดยมีอิทธิพลของสภาพแวดล้อมและศาสนาอยู่ด้วยและมีวัฒนธรรมเป็นพื้นฐาน ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่มีความมีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชนนั้น การศึกษาในระยะแรกๆ เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในชุมชน เรื่องของการพึ่งพาตนเองของชาวบ้าน ต่อมาได้ศึกษากว้างขึ้นในลักษณะของปราชญ์ชาวบ้าน ดังนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจได้รับการรื้อฟื้น และเผยแพร่มากขึ้น (มล.สันติสุข กฤดากร ,2541:14)

2.2 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

“ภูมิปัญญา” คือ เรื่องการใช้สติปัญญาของชาวบ้านในการประดิษฐ์คิดค้นหากรรมวิธีหรือสร้างเครื่องใช้เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิต ซึ่งมีศัพท์ที่ใกล้เคียงกันอยู่ 3 คำ คือ

คำว่า “ชาวบ้าน” “ท้องถิ่น” และ “ไทย” เป็นส่วนที่เพิ่มเติมเข้ามา เพื่อขยายให้ทราบขอบเขตว่าจะกล่าวถึงภูมิปัญญาในระดับปัจเจกบุคคล ระดับชุมชนย่อย หรือระดับชุมชนย่อย หรือระดับชุมชนใหญ่ คือประเทศ หรือชาติ บางครั้งมีการใช้คำว่า “ภูมิปัญญาไทย” เพื่อบ่งชี้ว่าเป็นเรื่องของสติปัญญาของคนเผ่าพันธุ์ “ไทย” ซึ่งไม่จำเป็นต้องสัมพันธ์กันกับประเทศ “ไทย” ตามการแบ่งแยกทางการปกครอง (วรรณ นาวิกมูล, 2545:177)

ภูมิปัญญาตรงกับคำศัพท์ภาษาอังกฤษว่า “Wisdom” ซึ่งมีความหมายว่า ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม สามารถใช้ในการแก้ปัญหาของมนุษย์ ซึ่งมีความหมายดังนี้

The New Lexicon Webster’s Dictionary of the English Language Encyclopedia Education Vol.2 (1996:1128) ได้นิยามคำว่า “Wisdom” ไว้ว่า หมายถึงคุณลักษณะของความรอบรู้ ความฉลาดที่ต้องอาศัยประสบการณ์และความสุขุม รอบคอบ เป็นแหล่งสะสมความรู้ เป็นความรู้ที่นำไปสู่การสั่งสอน ภูมิปัญญาตะวันออก

เอกวิทย์ ฤ กลาง (2537:) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ผลของประสบการณ์ที่สั่งสมของคนที่เรียนรู้จากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มชนเดียวกัน และระหว่างกลุ่ม

ชนหลายชาติรวมไปถึงโลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ภูมิปัญญาเหล่านี้เคยเอื้ออำนวยให้คนไทยแก้ปัญหาได้ดำรงอยู่ และสร้างสรรค์อารยธรรมของเราเองได้อย่างมีคุณภาพกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในระดับพื้นฐานหรือระดับชาวบ้าน ภูมิปัญญาในแผ่นดินนี้มีได้เกิดเป็นเอกเทศแต่มีส่วนแลกเปลี่ยนเลือกเฟ้น และรับใช้ภูมิปัญญาอื่นตลอดมา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541:15) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทยหมายถึง ความรู้ ความสามารถ ทักษะ เทคนิคและวิธีคิดอย่างเป็นระบบ อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับปรุง พัฒนา และเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดี ในการสร้างผลงาน แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

นันทสาร สีสลับและคณะ (2541:18) กล่าวว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง ความสามารถ ทักษะ และเทคนิค อันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับปรุง พัฒนา และเลือกสรรมาแล้วอย่างดี ในการสร้างผลงาน แก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

เสรี พงศ์พิศ (2529:145) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง รากฐานความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างมีเอกภาพ ภูมิปัญญามีสองลักษณะ คือ ส่วนที่เป็นนามธรรมเป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ ปรัชญาการดำเนินชีวิต คุณค่า และความหมายของทุกสิ่งในชีวิตประจำวันกับส่วนที่เป็นรูปธรรม เช่น การทำมาหากิน หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี ฯลฯ

วิช ภูณโณชก (2531:40) กล่าวว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรอบรู้ของชาวบ้าน ที่เรียนรู้จากประสบการณ์ที่สืบทอดมาทั้งทางตรงและทางอ้อม หรือประสบด้วยตนเองหรือ เรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สะสมต่อกันมา”

รัตน์ บัวสนธิ์ (2533) ภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง ความรอบรู้ที่ชาวบ้านเรียนรู้และมีประสบการณ์สืบทอดกับมาทั้งทางตรง คือประสบการณ์ด้วยตนเอง หรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้สะสมเหล่านี้รวมเรียกว่า ภูมิปัญญา

สามารถ จันทรสุรีย์ (2535:146) ได้กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ทั้งกว้างทั้งลึก ซึ่งชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาคำถามได้ในท้องถิ่นอย่างสมสมัย และได้ให้แนวคิดในเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านว่า ภูมิปัญญาเป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบันไปอย่างต่อเนื่อง อย่างไม่ขาดสายเป็นธรรมชาติของชาวบ้านที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์ต่อกันมาได้ขาด เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในโดยชาวบ้านเอง การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นเรื่องของชาวบ้านรุ่นหนึ่งถ่ายทอดสู่ชาวบ้านอีกรุ่นหนึ่ง ด้วยวิธีการหลายลักษณะ นับว่าเป็นกระบวนการที่ค่อยเป็นค่อยไป ตามธรรมชาติของแต่ละชุมชน

ประเวศ วะสี (2536:146) กล่าวว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์หรือความชัดเจน จากวิถีชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูง ทั้งในเรื่องของกาย ใจ สังคมและ สิ่งแวดล้อม มีวัฒนธรรมเป็นฐาน มีความเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง และเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุ”

บอร์ดา ฟาลส์ ออลันโด (Orlando Fals Borda, 1988:23 อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ,2541:13) ได้ทำการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในอเมริกาเหนือและได้เขียนอธิบายไว้ว่า “ศาสตร์ของประชาชนเรื่องพื้นบ้านความรู้ประชาชน ภูมิปัญญาชาวบ้านนั้นเป็นความรู้ของชาวบ้านที่ผ่านการปฏิบัติมาแล้วอย่างโชกโชน เป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของเขาคำพูดดังกล่าวไม่ได้จัดสรรเข้ารหัสเก็บไว้แต่เป็นความรู้ที่ปฏิบัติได้ มีพลังและสำคัญยิ่งช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่รอดสร้างสรรค์การผลิต และช่วยในด้านการงานเป็นสิ่งที่สะสมมากกว่าศตวรรษแล้ว เป็นโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการมีเหตุและมีผลในตัวเอง”

รุ่ง แก้วแดง (2542:204) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งใช้คำกลางๆ ว่า ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรองร ประยุกต์ พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย ภูมิปัญญาไทยนี้มีลักษณะเป็นองค์รวม มีคุณค่าทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในวิถีชีวิตไทย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่งอกงามขึ้นมาใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหาการจัดการและการปรับตัวในการดำเนินชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญาที่มีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี และด้านโภชนาการ

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้ ความคิด และผลผลิตของความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ทั้งด้วยตนเองหรือจากผู้อื่น ซึ่งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตอย่างสอดคล้องและความเหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น อันมีการสั่งสมถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนเป็นวิถีชีวิตและเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น

2.3 มูลเหตุในการเกิดของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำหามาน คนโต (อ้างถึงใน นฤมล บุณนิม 2544:48) ได้เสนอแนวคิดเรื่องภูมิปัญญาไว้ว่า ภูมิปัญญาของมนุษย์เกิดขึ้นได้จากการสังเกต สังเคราะห์ และศึกษา จาก

1. ธรรมชาติ เช่น ดินฟ้าอากาศ

2. สังคม เช่น การรวมกลุ่มชนเป็นหมู่คณะ ครอบครัว บ้านเมือง โดยมีกฎเกณฑ์ ต่างๆ กำกับ

3. สื่อและเทคโนโลยีที่มนุษย์สร้างขึ้น

คุณหญิงแม้นมาส ชวลิต (2543:14-15) กล่าวถึงที่มาของภูมิปัญญาไทยว่ามีจุดเริ่มต้นคือ สมองอันทรกคุณภาพของคนไทยที่มีปัจจัย 4 ประการ คือ

1. สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ของไทย ทำให้คนไทยรู้จักใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ เพื่อการดำรงชีวิตจึงเกิดความเคารพนับถือธรรมชาติต่าง ๆ เช่น เจ้าป่าเจ้าเขาที่ดูแลรักษาธรรมชาตินั้น ๆ จึงเกิดประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีไหลเรือไฟ

2. ความผูกพันทางจิตใจในการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน และสังคมเดียวกันตั้งแต่โบราณกาล ทำให้มีการสืบทอดพฤติกรรมบางอย่างเช่น การร่วมกันลงแขกดำนาหรือเกี่ยวข้าว การเคารพผู้ใหญ่ การรู้จักให้อภัยและไม่จองเวร การต้อนรับคนต่างถิ่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น

3. ระบบคุณค่าและค่านิยม คือ การเคารพในกฎเกณฑ์ ระเบียบ ประเพณี และคุณธรรมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วคน เช่น ความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ ความเคารพต่อสิ่งที่นับถือว่าเป็นศักดิ์สิทธิ์ และให้คุณค่าเช่น ป่า แหล่งน้ำ ข้าว

4. การเลือกรับวัฒนธรรมของคนเผ่าอื่น และวัฒนธรรมอื่น คนไทยมีความสามารถในการเลือกรับและดัดแปลงให้ประสานประโยชน์สอดคล้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิม

ภูมิปัญญาที่มีกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ แล้วพัฒนาเลือกสรรปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้นจนเกิดทักษะ และความชำนาญที่สามารถแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาไปอย่างไม่มีสิ้นสุด (กฤษณา วงษาสันต์และคณะ, 2542:261)

2.4 ลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิตสังคมในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบมาเป็นวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีลักษณะที่สำคัญ ซึ่งได้มีนักวิชาการกล่าวถึงไว้ดังนี้ คือ

เสรี พงศ์พิศ (2529:145) กล่าวถึงภูมิปัญญาว่ามี 2 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิตเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายทุกสิ่งในการดำเนินชีวิตประจำวัน

2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี เป็นต้น

ประเวศ วะสี (2535:21) ได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญบางประการของภูมิปัญญาไว้ดังนี้

1. มีความจำเพาะกับท้องถิ่น
2. มีการบูรณาการสูง
3. มีความเคารพผู้อาวุโส
4. มีวัฒนธรรมเป็นฐานไม่ใช่วิทยาศาสตร์
5. มีความเชื่อมโยงสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง
6. เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรม

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2535:130) สรุปลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญา เป็น “ความรู้” เกี่ยวกับเรื่องใด ๆ หรือหน่วยสังคมใดๆ เมื่อเป็นความรู้ภูมิปัญญาก็มีลักษณะเป็นข้อมูลเป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับครอบครัว ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ ฯลฯ

2. ภูมิปัญญา เป็น “ความเชื่อ” เกี่ยวกับเรื่องใด ๆ หรือหน่วยสังคมใดๆ ความเชื่อดังกล่าวอาจไม่มีข้อพิสูจน์ยืนยันว่าคุณต้อง หากพิสูจน์แล้วความเชื่อก็จะกลายเป็นความรู้

3. ภูมิปัญญาเป็น “ความสามารถ” หรือแนวทางในการแก้ปัญหา ป้องกันปัญหาเกี่ยวกับหน่วยสังคมใดๆ

4. ภูมิปัญญาทางวัตถุ ในหน่วยสังคมใดๆ ได้แก่ เครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ

5. ภูมิปัญญาทางพฤติกรรมในหน่วยสังคมใดๆ เช่น การกระทำ ความประพฤติการปฏิบัติตัวของคนต่างๆ

เอกวิทย์ ณ ถลาง และคณะ (2540:54) ทำการวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่นสี่ภูมิภาค: กระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย” ได้กำหนดหัวข้อในการวิจัยภูมิปัญญา 4 ลักษณะคือ

1. ความเชื่อ โลกทัศน์ที่บ่งบอกความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ เหนือธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

2. วิธีการดำเนินชีวิต การแก้ปัญหา และปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมและกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม

3. ศิลปหัตถกรรม ประดิษฐกรรม ในรูปเครื่องมือ ของใช้ ศิลปวัตถุ ที่มีแรงบันดาลใจจากสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมตามพื้นภูมิที่หลากหลายระหว่างภูมิภาค

4. กระบวนการและพฤติกรรมการเรียนรู้ การถ่ายทอดภูมิปัญญา ประสบการณ์การให้ การศึกษาอบรมและการแก้ปัญหามาตามพื้นฐานวัฒนธรรมและปรัชญาของชาวบ้าน

กองวิจัยทางการศึกษา (2540:3-4) กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่าแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ

1. ประสบการณ์ของชาวบ้านที่นำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต หมายถึง ประสบการณ์ที่ชาวบ้านค้นพบและนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ คติความคิด ความเชื่อ และค่านิยมต่าง ๆ เช่น คำสอนทางศาสนา ยาสมุนไพร การไหว้ครู การบวงสรวง เป็นต้น

2. ความรู้ ความคิด ในการสร้างสรรค์แบบแผนการดำรงชีวิตที่ปฏิบัติสืบทอดกันมา หมายถึง สิ่งที่ชาวบ้านถ่ายทอดความรู้หรือความคิดลงไปในวรรณกรรมต่าง ๆ เช่น นิทานพื้นบ้าน ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี โบราณอูบาย ฯลฯ

3. การประกอบอาชีพที่ยึดหลักการพึ่งตนเอง หมายถึง ความรู้และประสบการณ์ที่ชาวบ้านใช้ในการประกอบอาชีพที่อาศัยแบบธรรมชาติไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอก แต่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย เช่น การปลูกพืชแบบเกษตรธรรมชาติ การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น

4. การประกอบอาชีพที่เกิดจากการผสมผสานความรู้เดิมกับแนวคิดหลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่ หมายถึง นำความรู้เดิมของชาวบ้านมาผสมผสานกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแก้ปัญหาในหมู่บ้านหรือชุมชน เช่น เทคโนโลยีการหล่อโลหะ ทองเหลือง การนวดข้าว การก่อสร้าง ฯลฯ

ไพพรรณ เกียรติโชคชัย (2541:139-140) กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาชาวบ้านดังนี้

1. เป็นเรื่องของการสืบทอดประสบการณ์จากอดีตถึงปัจจุบันที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย

2. เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ภายในชุมชนกันเอง ชุมชนจึงมีความสามัคคีเอื้ออาทรและเป็นปึกแผ่นสืบทอดกันเรื่อยมา

3. เป็นการนำจุดดีหรือแง่ดีของอดีตมาเชื่อมโยงสัมพันธ์ปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตในปัจจุบันและในอนาคตให้ดียิ่งขึ้นเป็นสำคัญ

4. มีทั้งลักษณะที่เป็นรูปธรรมเช่น เกษตรกรรม หัตถกรรม และศิลปะ กับลักษณะที่เป็นนามธรรม เช่น วิถีชีวิต ค่านิยม และความเชื่อเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นต้น

5. เป็นปรัชญาในการศึกษาในรูปการแสวงหาความรู้จากประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์โดยทั่วไป

6. เป็นองค์ความรู้ที่ผ่านการทดลองเชิงประจักษ์ในสภาวะปัญหาที่เป็นจริงอยู่เสมอๆ ในชีวิตประจำวันจนบังเกิดเป็นความรู้หรือการอธิบายอันสั่งสมสืบทอดกันมาตามลำดับ

7. เป็นภาพสะท้อนของความพลวัตในวิถีชีวิตของสังคม เพราะภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ของความคิดกับโลกแวดล้อมอันหลากหลาย

8. เป็นองค์ความรู้ที่ผสมผสานสภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากร และธรรมชาติแวดล้อมศาสตร์ และกระบวนการทางสังคมเข้าด้วยกัน และถ่ายทอดกันเป็นวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ทางสังคม

9. มีจุดหมายในการพยายามคิดค้นแสวงหาภูมิปัญญาชาวบ้านคือ การพัฒนาไปสู่การพึ่งตนเอง

10. มีการบูรณาการสูงโดยการเชื่อมโยง ภายใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมจากประสบการณ์จริงอีกทั้งมีการเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง

11. ภูมิปัญญาชาวบ้านของแต่ละท้องถิ่นเป็นเรื่องจำเพาะกับท้องถิ่น ซึ่งมีความสอดคล้องเฉพาะของท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเอาไปใช้ในท้องถิ่นที่แตกต่างกันไม่ได้หรือได้ก็ไม่ดี

12. เน้นเรื่องจริยธรรมมากกว่าวัตถุธรรมซึ่งบรรพชนให้สามารถอยู่ได้นานตราบเท่าทุกวันนี้

13. ภูมิปัญญาชาวบ้านนับเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นก้าวแรกของการพัฒนาท้องถิ่นและประเทศในทุกๆ ด้าน

กฤษณา วงษาสันต์ และคณะ (2542:264) ได้กล่าวถึงลักษณะของภูมิปัญญาไทยดังนี้

1. ภูมิปัญญาไทยเป็นเรื่องของการใช้ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) ความเชื่อ (Belief) และพฤติกรรม (Behavior)

2. ภูมิปัญญาไทย แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อมและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

3. ภูมิปัญญาไทยเป็นองค์รวมหรือภูมิปัญญาอันเกิดจากกิจกรรมทุกอย่างในชีวิต

4. ภูมิปัญญาไทย เป็นเรื่องของการแก้ปัญหาการจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคล ชุมชน และสังคม

5. ภูมิปัญญาไทย เป็นแกนหลักหรือกระบวนการที่สนับสนุนในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่างๆ

6. ภูมิปัญญาไทย มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตนเอง

7. ภูมิปัญญาไทย มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในการพัฒนาการทางสังคม

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีสองลักษณะคือ

1. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาที่เป็นวัตถุ หรือการกระทำในด้านต่างๆ เช่น เครื่องมือทำการเกษตร การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี เป็นต้น

2. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ ชีวทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต หรือคติความเชื่อ ซึ่งเป็นสิ่งยึดโยงชีวิตของคนในชุมชนให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

2.5 สาขาหรือประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขอบข่ายหรือสาขาของภูมิปัญญาจากการศึกษาการกำหนดสาขาหรือประเภทภูมิปัญญาพบว่า มีการกำหนดสาขาภูมิปัญญาไทยอย่างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ของหน่วยงานองค์กร และนักวิชาการแต่ละท่านนำมากำหนดต่างๆ กัน ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541:25) ได้กล่าวถึงการศึกษาสาขาหรือประเภทภูมิปัญญาไทย สามารถกำหนดสาขาภูมิปัญญาไทยไว้จำนวน 11 สาขา ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม
2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม
3. สาขาการแพทย์แผนไทย
4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน
6. สาขาสวัสดิการ
7. สาขาศิลปกรรม
8. สาขาการจัดการ
9. สาขาภาษาและวรรณกรรม
10. สาขาศาสนาและประเพณี
11. สาขาการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2535) แบ่งประเภทของภูมิปัญญาไว้ดังนี้

1. ภูมิปัญญาด้านการเกษตร
2. ภูมิปัญญาด้านเศรษฐกิจ
3. ภูมิปัญญาด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ
4. ภูมิปัญญาด้านศิลปะ
5. ภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม
6. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาหมู่บ้าน
7. ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม

อังคูล สมคะเนย์ (2535:6) ได้จัดกลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคติ ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานแห่งองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา

กลุ่มที่ 2 เป็นเรื่องศิลปะ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี

กลุ่มที่ 3 เป็นเรื่องการประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่นที่ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย

กลุ่มที่ 4 เป็นเรื่องของแนวคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี

จารีรต์น์ ปรุกแก้วและคณะ (2541:26-27) ทำการวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาในวิถีชีวิตท้องถิ่นบุรีรัมย์” ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ โดยมีแนวเหตุผลว่าวิถีชีวิตโดยทั่วไปของมนุษย์ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบแรกเป็นโครงสร้างส่วนล่างที่เกี่ยวข้องกับพลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตอันประกอบด้วยปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ องค์ประกอบหลังเป็นโครงสร้างส่วนบนที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดทางสังคมอันประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม ซึ่งอาศัยรากฐานจาก 2 องค์ประกอบนี้มาพิจารณาจัดจำแนกและจัดประเภทต่างๆ ของภูมิปัญญาในวิถีชีวิตดังนี้

1. ประเภทของภูมิปัญญาในวิถีชีวิตจาก โครงสร้างส่วนบนที่เกี่ยวข้องกับพลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการผลิตหรือปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ ประกอบด้วย

1.1 วิธีการผลิตที่เป็นอาชีพของคนในท้องถิ่น-การเกษตรแบบยั่งยืน

1.2 หัตถกรรมเพื่อการดำรงชีวิต ได้แก่ เครื่องทอถุงห่ม-ผ้าไหม เครื่องปั้นดินเผา การทอเสื่อ เครื่องดักสัตว์ เครื่องจักสาน การแกะสลักหิน

2. ประเภทของภูมิปัญญาในวิถีชีวิตจาก โครงสร้างส่วนบนที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกนึกคิดทางสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มสังคม ประกอบด้วย สถาบันกรรมทางศาสนา สถาบันกรรมทางการปกครอง ประเพณีทางสังคม การละเล่นพื้นบ้าน ดนตรีพื้นบ้าน ประเพณีขึ้นเขาพนมรุ้ง ฯลฯ

โดยสรุป ถึงแม้ขอบข่ายของภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นกว้างขวางและครอบคลุมวิถีชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ก็ตาม แต่เราสามารถจำแนกสาขาภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ภูมิปัญญาด้านการทำมาหากินในชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการเกษตรภูมิปัญญาด้านกองทุน และธุรกิจชุมชน

2. ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมในชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ภูมิปัญญาด้านภาษาและวรรณกรรม ภูมิปัญญาด้านศิลปหัตถกรรม ดนตรี กีฬา

3. ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรและการพัฒนาหมู่บ้าน ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม

2.6 ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญและมีความหมายอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตและความอยู่รอดของผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นภูมิปัญญาที่มีการสั่งสมและยังมีคุณค่าที่สามารถใช้เป็นฐานเป็นการพัฒนาหรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ดังที่มีบุคคลดังต่อไปนี้ได้กล่าวไว้ดังนี้

อนุก นาเคบุตร (2536) มีความคิดเห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น การพัฒนาท้องถิ่นที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบดังนี้

1. มีความรู้และภูมิปัญญาของชาวบ้านที่เอื้ออำนวย ชี้นำและเป็นทางเลือกที่เหมาะสมต่อสภาวะท้องถิ่น และเงื่อนไขการเปลี่ยนแปลงของภายนอกที่มากระทบ

2. ประเด็นสำคัญ ความรู้ภูมิปัญญาตลอดจนระบบคุณค่าเหล่านี้ได้รับการประยุกต์ (Reproduction) และการสืบสารต่อเนื่องโดยคนในชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้หลายรูปลักษณะผ่านประเพณี พิธีกรรม ตัวบุคคล และการปฏิบัติซ้ำ ตลอดจนการเลือกผสมผสานกับความรู้ที่เข้ามากระทบจากภายนอก

3. ผู้นำ ปัญญาชนชาวบ้าน นักเทคนิคพื้นบ้าน และเครือข่ายของกลุ่มบุคคลตลอดจนองค์กรชุมชนในรูปต่างๆ คือ สถาบันสำคัญของกระบวนการปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ ยิ่งกว่านั้นเครือข่ายขององค์กรชุมชน ในหลายกรณีได้มีส่วนร่วมตอบสนองบทบาทใน 3 ด้านคือ

3.1 ด้านพัฒนา

3.2 ด้านพิทักษ์ปกป้อง

3.3 ด้านการขยายแนวร่วมสู่ญาติมิตร ลูกหลาน เพื่อนบ้าน

องค์ประกอบทั้ง 3 ด้านเปรียบเสมือน “ระบบภูมิคุ้มกันที่ยั่งยืนของชุมชน” ภูมิคุ้มกันดังกล่าว จะเป็นขีดความสามารถ และหลักประกันในการจัดการแก้ปัญหา พัฒนาตนเองของชาวบ้าน และชุมชนในระดับท้องถิ่นท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอัตราเร็วและซับซ้อนของสังคมใหญ่

ประกอบใจมัน (2539) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้ คือ

1. ช่วยให้สมาชิกในชุมชน หมู่บ้านดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

2. ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม

3. ช่วยให้ผู้คนดำรงตน และปรับเปลี่ยนทันต่อการเปลี่ยนแปลง และผลกระทบอันเกิดจากสังคมภายนอก

4. เป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อที่จะได้กำหนดท่าทีการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านมากขึ้น

คณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ (2541) ได้กล่าวถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้ คนไทยได้สร้างชาติ สร้างความเป็นปึกแผ่นมั่นคงของบ้านเมือง มีการดำรงวิถีชีวิตด้วยความสุข รมเย็นอยู่ได้จนถึงทุกวันนี้ เพราะได้ใช้ภูมิปัญญาของตนมาตลอด ภูมิปัญญาไทยจึงมีความสำคัญ ดังนี้

1. ช่วยสร้างชาติให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง
2. สร้างความภาคภูมิใจและศักดิ์เกียรติภูมิแก่คนไทย
3. สามารถปรับประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนามาใช้กับวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสม
4. สร้างความสมดุลระหว่างคนกับสังคมและธรรมชาติได้อย่างยั่งยืน
5. ช่วยเปลี่ยนแปลงปรับปรนวิถีชีวิตของคนไทยให้เหมาะสมได้ตามยุคสมัย

ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางและวิศนี ศิลตระกูล (2533:211-213) ได้อธิบายความสำคัญของ ภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยสรุปดังนี้ การพัฒนาที่มองเพียงด้านเศรษฐกิจอย่างเดียวหรือมองโครงสร้างอำนาจในชุมชนอย่างเดียวยังไม่เพียงพอ เราต้องศึกษาถึงประเด็น ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ระบบความคิดของชาวบ้าน ความเฉลียวฉลาดหรืออัจฉริยะของประชาชน สิ่งเหล่านี้ต้องคำนึงถึง และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้เกิดผลดีและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือท้องถิ่นหลายประการคือ

1. ช่วยให้สมาชิกในชุมชนหมู่บ้านดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข
2. ช่วยสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม
3. ช่วยให้คนดำรงตนและปรับเปลี่ยนให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบอันเกิด

จากสังคมภายนอก

4. เป็นประโยชน์ต่อการทำงานพัฒนาชนบทของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ สามารถกำหนดท่าทีการทำงานให้กลมกลืนกับชาวบ้านยิ่งขึ้น

ไพพรรณ เกียรติโชคชัย (2541:141-142) กล่าวว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านมีคุณค่าและมีความสำคัญน่านับต่อการพัฒนาท้องถิ่นไทย ดังนี้

1. ภูมิปัญญาชาวบ้าน นับเป็นรากเหง้าของวัฒนธรรมไทยที่ถ่ายทอดกันมา เป็นเวลายาวนานและมรดกไทยที่คนไทยทุกคนภูมิใจ
2. ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาและเปลี่ยนแปลงในทางที่เสื่อมโทรม “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ของชาวไทยได้ช่วยให้คนไทยใช้สติปัญญา ความสามารถและภาวะสร้างสรรค์มาใช้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ลุล่วงมาโดยตลอด

3. ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นองค์ความรู้ที่มีขอบเขตกว้างขวาง และลึกซึ้งมาก ซึ่งครอบคลุม คตินิยม ความรู้ ความสันทัด การรู้เท่าเทียมธรรมชาติของสรรพสิ่งรอบตัว และการเลือกเฟ้น ความคิดวิธีการใช้ในชีวิตประจำวัน

4. การเชื่อมโยงความรู้ประสบการณ์จากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งและจากชุมชนหนึ่งสู่อีกชุมชนหนึ่งอย่างไม่ขาดสาย

5. ภูมิปัญญาชาวบ้านล้วนแต่เป็นการศึกษาค้นคว้า และเรียนรู้แบบเชิงประจักษ์จากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเสมอๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีการทดสอบ จากประสบการณ์จริงจนกว่าจะหาข้อสรุปที่ชัดเจนและสืบทอดต่อกันไป

6. การถ่ายทอดความรู้ความสามารถประสบการณ์ และการปฏิสัมพันธ์รูปแบบต่างๆ ในหลายสาขามาผสมผสานกัน “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” ซึ่งนับเป็นการเรียนรู้แบบองค์รวมที่ปัจจุบันนี้ เรียกว่าการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated)

7. วิธีการถ่ายทอดประสบการณ์ตรงจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยการทำให้ดูให้ลงมือทำและเลียนแบบอย่างที่ดีของภูมิปัญญาชาวบ้านที่ยึดถือปฏิบัติมา

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ต่อการทำงานพัฒนาที่ยั่งยืน และสร้างความสมดุลระหว่างคนกับธรรมชาติแวดล้อม

2.7 ฐานการคิดในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

การศึกษาเรื่องภูมิปัญญาต้องนำมิติทางวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเพราะการศึกษาด้าน วัฒนธรรมมีลักษณะบูรณาการผสมผสานทั้งด้านปรัชญา ความคิด ความเชื่อ ศีลธรรม สุนทรียภาพ ศิลปะ พฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ การศึกษาด้านวัฒนธรรมมีลักษณะที่ยืดหยุ่นหลากหลาย แต่ต้องมีรากฐานทางวัฒนธรรมที่มั่นคง (สุมน อมรวิวัฒน์, 2537:22) การศึกษาเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงนำมิติทางวัฒนธรรมมาเป็นฐานการคิดโดยแยกเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1. วิธีการดำเนินชีวิตในสังคมไทย

วิธีการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นต่างๆ เป็นสิ่งที่มีการสืบทอดกันมายาวนานท่ามกลาง สภาพภูมิศาสตร์และโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมที่มีพัฒนาการเรื่อยมาอย่างสอดคล้องกับ สภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรธรรมชาติของไทยล้วนมีองค์ประกอบที่เอื้อต่อ วิธีชีวิตของคนในชุมชน เช่น มีห้วยหนองคลองบึงอันเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติอยู่มาก ลำห้วย แก่ง ลำธารที่มีปลาชุกชุม ตลอดจนมีพืชพรรณธัญญาหารที่อุดมสมบูรณ์ จึงมีคำกล่าวที่ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว”

เมื่อสิ่งแวดล้อมมีคนในชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานตามส่วนต่างๆ จึงเรียนรู้ที่จะปรับตัวกับ สิ่งแวดล้อม โดยการนำทรัพยากรที่มีอยู่ตามธรรมชาติอย่างเหลือเฟือเพื่อกินมาใช้ตามความสามารถ

และมีฝีมืออย่างรู้เท่าทันธรรมชาติ สิ่งที่เป็นรูปธรรมทางปัญญาที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ งานประดิษฐ์กรรม และหัตถกรรมที่บ่งบอกหรือสะท้อนถึงคุณค่าแห่งชีวิตที่เรียบง่าย

การรู้จักเอาทรัพยากรตามสภาพแวดล้อมมาใช้ประโยชน์นำมาประดิษฐ์เป็นอาหารสิ่งของ รวมไปถึงสิ่งประเทืองความงามและความพึงพอใจต่างๆ เช่นการปลูกบ้านสร้างเรือน การต่อเรือนแพ การทำเครื่องเกษตรกรรม การจับสัตว์น้ำ สัตว์บก การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำและถนอมอาหาร การใช้สมุนไพรเป็นตัวยา การประดิษฐ์ของเล่น เครื่องดนตรี ศิลปวัตถุ การทำกระบุง ตะกร้า ภาชนะใช้สอยต่างๆ รวมไปถึงการทำอาหาร เครื่องรางของขลัง เครื่องประดับ รวมความว่ามนุษย์ใช้สติปัญญาคิดประดิษฐ์สิ่งของ ขึ้นใช้ในการดำรงชีวิตอย่างหลากหลาย ซึ่งสะท้อนถึงระดับเขาวินปัญญาและความสามารถ และจินตนาการของมนุษย์ที่เป็นส่วนสำคัญอย่างเป็นรูปธรรมของอารยธรรม ตลอดจนเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความรุ่งรวยทางความคิดและอุปายในการใช้ทรัพยากรแวดล้อมในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์อย่างรู้ค่า (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2544:129-130)

แสดงให้เห็นได้ว่าวิถีชีวิตคนไทยมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายอาศัยและพึ่งพิงธรรมชาติทำให้เป็นอยู่อย่างสุขสบาย ไม่ต้องดิ้นรนยื้อแย่งแข่งขัน กัน จึงกล่าวได้ว่า วิถีชีวิตภายใต้สังคมไทยให้ความสำคัญด้านชีวิตจิตใจ และวัฒนธรรมจริยธรรมคุณงามความดีโดยยึดถือสิ่งที่ยอมรับนับถือเป็นแกนหลักและยึดการทำอยู่ทำกินเป็นหลักมากกว่าเรื่องทางวัตถุ จึงก่อให้เกิดความประสานกลมกลืนและความเป็นเอกภาพแห่งชุมชนซึ่งมีรากฐานมาจากสายรักทางวัฒนธรรมที่ยาวนานและสมดุลในวิถีชีวิต (สุนทร ดอนอินทร์, 2546:37)

2. ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม

ขนบธรรมเนียมประเพณี คือ แนวปฏิบัติที่ยึดถือกันมาในสังคม โดยคนรุ่นหลังเรียนรู้จากคนรุ่นก่อนแล้วยึดถือปฏิบัติต่อๆ กันมาอาจมีการปรับปรุงแก้ไขบ้างแต่การเปลี่ยนแปลงก็เป็นไปอย่างช้าๆ ใช้เวลาเป็นปีๆ การประพฤติปฏิบัติตามธรรมเนียมนี้มีทั้งการประพฤติปฏิบัติในระดับบุคคลและการประพฤติปฏิบัติในระดับสังคม คือการร่วมกิจกรรมพร้อมๆ กันในลักษณะพิธีกรรมเป็นการจัดงานประเพณี เช่น ประเพณีทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ประเพณีแห่นางแมว ประเพณีบุญพระเวท เป็นต้น (อมรา พงพาพิชญ์, 2541:7)

ขนบธรรมเนียมประเพณีจะเป็นตัวชี้ที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งก็คือผลงานหรือกิจกรรมที่เกิดจากความคิดของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นคุณค่าแห่งการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาเฉพาะกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเจริญงอกงามและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของกลุ่มชนหรือท้องถิ่นนั้นๆ (อังกุล สมคะเนย์, 2534:56)

3. เรื่องที่เกี่ยวกับคติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้คติ ความคิดความเชื่อที่เป็นพื้นฐานขององค์ความรู้ที่ปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน ได้แก่การประกอบ พิธีกรรมของแต่ละท้องถิ่นประกอบกับลัทธิทางศาสนา คือศาสนาพุทธ พราหมณ์เข้าไปมีส่วนร่วม เกี่ยวข้องด้วยยิ่งก่อให้เกิดความเชื่อแบบผีพราหมณ์ พุทธขึ้นมาซึ่งส่วนผสมของความเชื่อเหล่านี้จะมี ส่วนไหนมากกว่ากันนั้นขึ้นอยู่กับพื้นฐานการพัฒนาของชุมชนแต่ละแห่งแต่ละบุคคล (สุนทร ดอน อินทรีย์, 2546:38)

ความเชื่อดั้งเดิมนั้นเกิดขึ้นสืบทอดและมีการพัฒนาการมานานอันเป็นผลมาจากการ พึ่งพาธรรมชาติและการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนเป็นความเชื่อที่ให้คุณค่ากับธรรมชาติ และการให้ ความเคารพแก่บรรพบุรุษสังขม และถ่ายทอดไว้ให้ดังจะพบได้ในชุมชนชนบทไทยในทุกภาคของ ประเทศเช่นชุมชนภูเขาย่อมมีความเชื่อในเรื่องผีป่า เจ้าเขา เทพารักษ์ ผู้ที่อยู่ในที่ราบก็จะมี ความเชื่อในเรื่องของภูมิเจ้าที่ พระภูมิณา การคู่ขวัญ การให้ความเคารพแม่โพสพ ผู้ที่อยู่ตามริม น้ำริมทะเล

4. ศาสนา

คนไทยนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่นอกจากนี้ยังมีศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์และ ศาสนาอื่นๆ โดยได้นำหลักธรรมคำสอนทางศาสนา มาปรับใช้ในวิถีชีวิตได้อย่างเหมาะสมทำให้คน ไทยเป็นผู้อ่อนน้อมถ่อมตน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประณีประนอม รักสงบใจเย็น มีความอดทน ให้อภัยแก่ ผู้ดำเนินชีวิตดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายปกติสุขทำให้คนในชุมชนพึ่งพากันได้ถึงแม้จะอดอยากเพราะ แห่งแล้งแต่ไม่มีใครอดตายเพราะเป็นที่พึ่งกันแบ่งปันแบบ “พริกบ้านเหนือเกลือบ้านใต้” เป็นต้น ทั้งหมดนี้สืบเนื่องมาจากหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่คนไทยเคารพนับถือเป็นการใช้ภูมิปัญญา ในการประยุกต์หลักธรรมคำสอนทางศาสนา มาใช้กับชีวิตประจำวัน (นนทสาร สีสลับและคณะ ,2542:10)

5. การถ่ายทอดและการรับวัฒนธรรม

เมื่อวัฒนธรรมคือระบบสัญลักษณ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นและมีใช้ระบบที่เกิดขึ้นโดย สัตว์ชาตญาณก็ย่อมหมายความว่าวัฒนธรรมคือสิ่งที่มนุษย์จะต้องเรียนรู้และจะต้องมีการถ่ายทอด วัฒนธรรมการถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือ การที่พ่อแม่สอนลูกว่าอะไรควรทำอะไร ไม่ควรทำการถ่ายทอดวัฒนธรรมก็คือการสอนให้คนรุ่นหลังรู้ถึงระบบสัญลักษณ์ของสังคมซึ่งได้ เคยมีการตกลงกันไว้ว่าประกอบด้วยอะไรบ้าง หลักที่สมาชิกของสังคมใช้ยึดถือเป็นแนว ประกอบการประพฤติปฏิบัติก็คือค่านิยม ค่านิยมคือข้อกำหนดที่สมาชิกของสังคมส่วนใหญ่ให้การ ยอมรับของสังคม เมื่อมีค่านิยมของสังคมเป็นแกนกลางให้สมาชิกยึดเป็นหลัก พฤติกรรม แนวความคิด วิธีการทำงาน ตลอดจนการประคองเครื่องใช้ย่อมจำเป็นที่จะต้องสอดคล้องกับ

ค่านิยมของสังคมนั้น โดยอัตโนมัติและเมื่อทุกอย่างสอดคล้องกันการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมก็ดำเนินไปอย่างไม่มีปัญหา (สุนทร คอนอินทรีย์,2546:39)

นอกจากมนุษย์เราจะถ่ายทอดวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งแล้วมนุษย์เราจะรับวัฒนธรรมบางส่วนมาจากสังคมข้างเคียงได้ แต่ทั้งนี้ย่อมหมายความว่าส่วนของวัฒนธรรมที่รับมาจากสังคมข้างเคียงได้ แต่ทั้งนี้ย่อมหมายความว่าส่วนของวัฒนธรรมที่รับมาจากสังคมข้างเคียงนั้น ไม่ขัดกับค่านิยมหลักของสังคมส่วนของวัฒนธรรมที่รับมาจะต้องสอดคล้องกับของเดิมที่มีอยู่ และเมื่อสอดคล้องกันได้ก็จะค่อยๆ รับกันไปและในที่สุดก็จะแยกไม่ออกกว่าวัฒนธรรมส่วนใดเป็นของเดิมและวัฒนธรรมใดรับมาจากสังคมอื่น (อมรา พงพาพิชญ์,2541:20-25)

จากที่กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดวัฒนธรรมภายในสังคมเดียวกันคือการสืบทอดวัฒนธรรมในแนวตั้งจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ในกระบวนการเรียนรู้ที่พ่อแม่อบรมสั่งสอนลูก (Enculturation) ส่วนการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งเป็นการที่สังคมหนึ่งยอมรับวัฒนธรรมของสังคมอื่นและเกิดการปรับตัววัฒนธรรมให้เข้ากัน (Acculturation) โดยที่มีการละทิ้งวัฒนธรรมของตัวเองบางส่วนและทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

สรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจะต้องเชื่อมโยงกับฐานการคิดในเรื่องดังต่อไปนี้

1. วิธีการดำเนินชีวิตของคนไทย
2. ขนบธรรมเนียมประเพณีและค่านิยมในท้องถิ่น
3. คติความเชื่อที่ยึดถือกัน ในท้องถิ่น
4. ศาสนาที่เป็นหลักยึดในท้องถิ่น
5. การถ่ายทอดความรู้ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น

2.8 การดำรงอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ส่วนหนึ่งที่ทำให้ภูมิปัญญาดำรงอยู่ได้คือ การมองทุกสิ่งทุกอย่างอย่างสัมพันธ์กันอย่างสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมไม่ใช่มองสิ่งใด โดดๆ แต่มองสังคมชุมชนที่อยู่แวดล้อมภูมิปัญญานั้นและให้ภูมิปัญญานั้นดำรงอยู่ได้อย่างมีความหมาย ซึ่งเป็นการมองแบบองค์รวมโดยต้องศึกษาปัจจัยเบื้องหลังภูมิปัญญาพื้นที่เป็นตัวหล่อเลี้ยงภูมิปัญญา (พระไพศาล วิสาโล,2530:25)

ประเวศ วะสี (2534:34-36) กล่าวว่า “การศึกษาค้นคว้า ฟันฟู หรือประยุกต์ ภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ประโยชน์เพื่อพัฒนาตนเอง ควรมีขั้นตอนดังนี้”

1. ต้องมีความเข้าใจ เห็นคุณค่า และความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน
2. ศึกษาจากชาวบ้านให้มากที่สุด
3. เคารพและเข้าถึงวิธีการถ่ายทอดความรู้ของชาวบ้าน

โดยสรุป และเผยแพร่เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตและสังคม แต่ไม่ได้หมายถึงการกลับไปสู่อุดมคติแต่เป็นการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมโดยเป็นการประยุกต์ปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน

2.9 แนวทางการศึกษาและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นแม้ว่าจะป็นองค์ความรู้อันมหาศาลที่มีอยู่ทั่วไปทุกหมู่บ้านหรือทุกท้องถิ่นก็ตาม เมื่อถูกละเลยก็จะขาดสายใยแห่งการต่อโยงระหว่างเก่ากับใหม่ ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน อย่างน่าเสียดาย ดังนั้นจึงมีแนวทางในการศึกษาและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นการยกย่องภูมิปัญญาเหล่านั้นให้สืบทอดต่อไป โดยมีประเด็นหลักๆ ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2536:156-159) กระทรวงศึกษาธิการได้ให้แนวทางไว้ดังนี้

1. ทำความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญา เช่น ศึกษาดูงาน พบปะสนทนา กับปราชญ์ชาวบ้าน
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น การเดินทางไปสืบค้น สอบถาม สัมภาษณ์
3. การศึกษา ค้นคว้า วิจัย
4. การส่งเสริมเผยแพร่
5. การสนับสนุนคืนภูมิปัญญาให้แก่ชาวบ้าน โดยการยอมรับความมีภูมิปัญญาของชาวบ้าน
6. การประสานแผนเพื่อสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน โดยมีหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุน

เสรี พงศ์พิศ (2530) ได้ให้แนวทางการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. ค้นหาภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยค้นหาคุณค่าและตีความ
2. การแสวงหารูปแบบใหม่ ความรู้ของชาวบ้านเป็นความรู้ทางสังคม เป็นความรู้ที่ได้มาจากการสืบทอดระหว่างชีวิต การปฏิบัติคือ การสัมพันธ์กันในทุกๆ มิติ ไม่เพียงแต่ด้วยการพูด การเล่า การอ่าน การท่องจำ แต่เป็นการใช้ชีวิตทั้งชีวิตสัมผัสและถ่ายทอดชีวิตนั้น ไปยังผู้อื่น

สรุปได้ว่า การศึกษาภูมิปัญญาต้องทำความเข้าใจรวบรวมข้อมูล ค้นคว้า วิจัยและเผยแพร่ เพื่อให้ภูมิปัญญาสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางโลกยุคปัจจุบัน

2.10 แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น

แนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ขณะนี้บุคคลในชาติหลายฝ่ายได้เห็นความสำคัญในการศึกษาค้นคว้า ส่งเสริมและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ไว้ดังนี้

ประเทศ รัสเซีย (2536: 85-86 อ้างถึงใน ดวงใจ จวนมิน, 2548) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษาของชาติซึ่งมีแนวทางดังต่อไปนี้

1. รัฐบาลควรประกาศเป็นนโยบายให้ระบบการศึกษาทั้งหมดศึกษาค้นคว้า เรียนรู้และทำนุบำรุงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการพิมพ์หนังสือและสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหลากหลายและมีคุณภาพ เพื่อนำมาใช้ในการศึกษาทุกระดับ
3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้สถานศึกษาทุกระดับ ทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างหลากหลายและจะทำให้การรับรู้ของระบบการศึกษาสมบูรณ์ขึ้น
4. จัดให้มีการสร้างตำราท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้ครูที่อยู่ในท้องถิ่นสร้างตำราจากความรู้ในท้องถิ่นนำมาใช้ในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งจะเป็นการพัฒนาศักยภาพของครูในท้องถิ่น ทำให้การจัดการศึกษาสอดคล้องกับท้องถิ่นมากขึ้น และทำให้ชาติมีพลังความรู้จากของจริงเกิดขึ้นทั่วประเทศ
5. ปรับโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในชุมชนให้เป็นโรงเรียนชุมชนโดยทำหน้าที่ 3 อย่างคือ
 - ศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับชุมชน
 - เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาชุมชน
 - ให้การศึกษาทุกรูปแบบเพื่อชุมชน และนำทรัพยากรจากชุมชน หน่วยราชการ ภาคธุรกิจ และองค์กรพัฒนาเอกชน เข้ามาร่วมพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นทั่วประเทศ โดยวิธีนี้จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมได้อย่างรวดเร็ว โดยการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาอื่นๆ
6. ปรับระบบการศึกษาทั่วไป ให้เป็นการศึกษาที่สร้างรากฐานของความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง โดยศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างมีบูรณาการซึ่งจะเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ความเป็นจริงในสังคมไทย
7. รัฐบาลควรจัดงบประมาณอุดหนุนทั่วไปให้หน่วยงานต่างๆ ตัดสินใจใช้เอง ส่วนรัฐจะเป็นผู้ประเมินผลงานและตรวจสอบความถูกต้อง
8. ส่งเสริมกลไกการทำงานอย่างไม่เป็นทางการ และสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชน โดยให้ผู้ปฏิบัติงานต่างสังกัดรวมตัวกันในรูปกลุ่มหรือชมรม ซึ่งจะให้มีอิสระคล่องตัว มีความต่อเนื่อง และมีการพัฒนามากกว่า นอกจากนี้รัฐบาลควรจัดงบประมาณอุดหนุนองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อส่ง

เสริมการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนจะช่วยเชื่อมต่อระหว่างชุมชนกับหน่วยงานของรัฐได้เป็นอย่างดี

9. ภาครัฐกิจควรให้ทุนทรัพย์สนับสนุนองค์การพัฒนาเอกชน จัดตั้งมูลนิธิสถาบันในรูปแบบเอกชนเพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าให้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าสู่ระบบการศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการศึกษาและเผยแพร่ภูมิปัญญาชาวบ้าน สรุปได้ดังนี้

1. การนำความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยการเยี่ยมชมศึกษาดูงานพบปะสนทนากับปราชญ์ชาวบ้านที่มีผลงานน่าชื่นชม นอกจากนี้ควรไปร่วมกิจกรรมชุมชนที่ปราชญ์ชาวบ้านได้จัดขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาอย่างมีส่วนร่วม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง สำหรับเป็นพื้นฐานอันมั่นคงที่จะร่วมวางแผนดำเนินการส่งเสริม พัฒนาฟื้นฟูสืบต่อกับภูมิปัญญาชาวบ้านต่อไป

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยประสานงานกับศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด ศูนย์วัฒนธรรมอำเภอทุกแห่ง ขอความร่วมมือเก็บรวบรวมข้อมูล ภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่หลากหลายตามหมู่บ้านทั่วประเทศอย่างจริงจัง มีการสืบค้นสอบถามขอความร่วมมือจากชาวบ้าน เพื่อให้ได้ข้อมูลมาวิเคราะห์จัดระบบและจัดทำในรูปแบบของสื่อ เอกสาร หรือสื่อเผยแพร่อื่นๆ สำหรับการศึกษาส่งเสริม เผยแพร่ ค้นคว้า วิจัยในระดับลึกต่อไป

3. การศึกษา ค้นคว้า วิจัย โดยส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในรากเหง้าพื้นเพของภูมิปัญญาในแต่ละด้าน ในแต่ละท้องถิ่นอย่างแท้จริง ทั้งนี้ โดยเน้นให้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นพิเศษ

4. การส่งเสริม เผยแพร่ โดยรวบรวมองค์ความรู้ที่เหมาะสมแล้วนำมาจัดทำสื่อเพื่อทำการเผยแพร่ทางสื่อมวลชนทุกสาขาตามโอกาสอันเหมาะสม โดยมีเป้าหมายเผยแพร่ในประเทศเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านนำความรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านั้นไปสืบทอด ปรับปรุงให้เหมาะสมส่วนการเผยแพร่ไปสู่ต่างประเทศ เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักดิ์ศรีอันดั่งงามของปราชญ์ชาวบ้านไทยและเกียรติภูมิของชาติไทยเป็นสำคัญ

5. การสนับสนุนคืนภูมิปัญญาให้แก่ชาวบ้าน โดยการยอมรับในความมีภูมิปัญญาของชาวบ้าน ไม่ดูถูกดูแคลนว่าโง่เขลา ยอมรับในศักยภาพของชาวบ้านให้เป็นตัวของตัวเอง ให้มีอิสระสามารถตัดสินใจเองอย่างมีศักดิ์ เลิกบงการ เลิกครอบงำชาวบ้านโดยการยกย่อง ให้กำลังใจในผลงาน เป็นการเสริมแรงให้ชาวบ้านมีความเชื่อมั่นว่ามีความสามารถในการช่วยตนเองได้

6. การประสานงานเพื่อสร้างเครือข่ายการดำเนินงาน โดยการประสานงานกับหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน โดยมีการร่วมมือกันศึกษาหาข้อมูลและความรู้ด้านภูมิปัญญาของชาวบ้านสร้าง

เครือข่ายใหม่มีการเชื่อมโยงสืบทอดปรับปรุงพัฒนา ร่วมผนึกกำลังแบ่งงานกันทำตามศักยภาพของ
ปราชญ์แต่ละท้องถิ่นแต่ละด้าน โดยหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง

2.11 การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเรียนการสอน

นิคม ชมพูหลง (2545 : 150-151, อ้างถึงใน ดวงใจ จวนมิน, 2548) ได้กล่าวว่า การนำ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเรียนการสอน หมายถึง การนำคตินิยม ความเชื่อหรือหลักการพื้นฐานที่เกิด
จากการสั่งสมและสืบทอดกันมาแต่บรรพกาล หรือขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปะและจริยธรรมที่
แสดงให้เห็นถึงความเจริญความงดงามและความเป็นระเบียบแบบแผนที่เคยยึดถือปฏิบัติสืบต่อกัน
มา หรือวิธีการที่ใช้ในการประกอบอาชีพในท้องถิ่นที่บรรพบุรุษเคยทำกันมาก่อนอย่างต่อเนื่อง
หรือเป็นเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับยุคสมัยที่ชาวบ้านคิดขึ้นเอง และสอดคล้องกับเนื้อหาสาระมาให้
นักเรียนได้เรียนรู้ตามขั้นตอนของกิจกรรมการเรียนที่เสนอแนะไว้ในหลักสูตร เพื่อให้บรรลุ
วัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่กำหนดไว้

รัตนะ บัวสนธ์ (2535 : 112, อ้างถึงใน ดวงใจ จวนมิน, 2548) ได้กล่าวถึงการถ่ายทอด
ภูมิปัญญาในรูปแบบของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ไว้ดังนี้

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา อาจแบ่งได้เป็น 2 วิธีการ ดังนี้

1. ครูเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ในกรณีนี้บทบาทการจัดกิจกรรมการเรียนการ
สอนอยู่ภายใต้การกระทำของครู ซึ่งเป็นไปตามลักษณะกิจกรรมที่ได้จากการพัฒนาหลักสูตร
ท้องถิ่น นั่นคือครูเป็นตัวแทนของปราชญ์ท้องถิ่นที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่ง
ภูมิปัญญาดังกล่าวได้รับการกำหนดเป็นหลักสูตรแล้ว

2. ปราชญ์ท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน แทนที่โรงเรียนจะให้ครูดำเนิน
กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาก็เปลี่ยนเป็นปราชญ์ท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นผู้สอน
หรือเป็นครูแทน รวมทั้งให้ปราชญ์ท้องถิ่นทำหน้าที่ประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2542 : 93) ได้จัดทำโครงการวิจัยและพัฒนา
เครือข่ายการเรียนรู้ ผลการศึกษาสรุปกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา ดังนี้

1. การทำให้ครูเป็นตัวอย่าง คือว่าเป็นวิธีการถ่ายทอดของผู้อาวุโส หรือผู้เฒ่าผู้แก่ โดยเป็น
ตัวอย่างของคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง ชุมชนเดียวกัน

2. การคิดร่วมกัน เป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความรู้สึกและความคิดเห็น
ต่อประเด็นต่างๆ อย่างเป็นธรรมชาติ มีการแลกเปลี่ยนและเสนอความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล เปิด
โอกาสถ่ายทอดภูมิปัญญาซึ่งกันและกัน

3. การสร้างสรรค์กิจกรรม หรือการทำงานร่วมกัน โดยการขยายเครือข่ายระดับบุคคลระดับ
กลุ่มให้มาก เพราะได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาหลากหลาย และนำมาพัฒนากิจกรรมที่กระทำอยู่

4. การบรรยาย หรือ เวทีชาวบ้าน เป็นกิจกรรมสำคัญอีกอย่างหนึ่งสำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การวิเคราะห์และสังเคราะห์ประสบการณ์ของชาวบ้านร่วมกัน อันจะส่งผลให้สมาชิกของชุมชนมีความรู้ความสามารถสูงขึ้น

การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเรื่องสำคัญที่สถานศึกษาจำเป็นต้องหาวิธีการในการประสานงาน เพื่อให้ได้รับความร่วมมือจากชุมชน จัดกิจกรรมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้ ครูผู้สอนต้องมีบทบาทในการเชื่อมโยงความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่ห้องเรียน ในรูปแบบการเรียนรู้แบบบูรณาการความรู้ในทุกด้านเข้าด้วยกัน โดยมีจุดมุ่งหมายตามที่กำหนดไว้เป็นแนวทาง

3. ความรู้เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้าน

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสุพรรณบุรี (2542 : 142-146 อ้างถึงใน ดวงใจ อวนมิน และคณะ, 2548) กล่าวถึงเพลงพื้นบ้าน ไว้ดังนี้

เพลงพื้นบ้าน หรือ “เพลงพื้นเมือง” ซึ่งมีความหมายเดียวกัน คือ หมายถึงเพลงของคนที่อยู่ในสังคมชนบท ส่วนการร้องอาจจะร้องคนเดียว ร้องโต้ตอบ หรือร้องเป็นหมู่คณะก็ได้ มีเครื่องดนตรีที่ประดิษฐ์ขึ้นมาเองบรรเลงหรือ ไม่มีก็ตามเป็นเพลงที่ร้องสืบทอดกันมาปากต่อปาก โดยไม่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เล่นกันเพื่อความสนุกสนานบันเทิง ผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการทำนาทำไร่ หรือเพื่อแสดงออกถึงความรักของชายหนุ่มหญิงสาว เพื่อพิธีกรรมต่างๆ บ้างเพื่อแก้เคลือบ้าง เพลงเหล่านี้จะร้องกันเป็นภาษาถิ่น มีท่วงทำนอง ตลอดจนบทหรือทำนองเครื่องดนตรีเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ

ลักษณะเพลงพื้นบ้าน จะมีความเรียบง่ายในถ้อยคำ เน้นความสนุกสนานเป็นหลักเนื้อความส่วนใหญ่จะเป็นคำบอกเล่าจากพ่อเพลง แม่เพลง นายบัวเพื่อน โปธิ์พักตร์ นายไสว วงษ์งาม และนางบัวผัน จันทรศรี สามคนนี้เป็นที่รู้จักกันทั่วไป เป็นพ่อเพลง แม่เพลงชั้นครูที่จะแยกจากเพลงพื้นบ้านสุพรรณบุรีไม่ออก เพราะเคยเล่นและเคยอยู่ในบรรยากาศเก่าๆ ครั้งห้าสิบปีก่อนโดยตรง

เนื้อหาของเพลงพื้นบ้านที่ร้องกัน ดูเหมือนจะมีอย่างเดียวกันไม่ว่าทำนองเพลงจะเป็นชนิดใดคือเรื่องผู้ชายเกี่ยวกับผู้หญิง และผู้หญิงก็ตอบหรือซักถาม หรือว่าผู้ชายให้เจ็บๆ เท่านั้น สิ่งสำคัญในการร้อง อยู่ที่ผู้ร้องเพลงต้องคิดค้นกลอนสด ร้องแก้กันด้วยปฏิภาณอันทำให้เกิดรสสนุกสนานทั้งสองฝ่าย มาในตอนหลังๆ ผู้ว่าเพลงมีความชำนาญ แลแล้วคล่องขึ้นจึงคิดหาหนทางแยกการร้องเพลงไปต่างๆ นานา เช่น ถักหา พาหนะ ชิงชู้ตีหมาคว่ำ เป็นต้น

เพลงพื้นเมืองที่มีอยู่ในสุพรรณบุรี มีหลายสิบชนิด ล้วนเป็นเพลงที่ชาวบ้านในท้องถิ่นประดิษฐ์แบบแผนการร้องไปตามความนิยม และสำเนียงภาษาพูดที่แตกต่างกันไป นิยมร้องกันใน

เวลาเทศกาลงานวันสำคัญที่มีการชุมนุมผู้คนในหมู่บ้านกันชั่วคราวชั่วครู่ เช่น ตรุษสงกรานต์ ขึ้นปีใหม่ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า แม้กระทั่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับวงการท่ามาหากิน เช่น งานเกี่ยวข้าว นวดข้าว เป็นต้น เพลงปรบไต่ เพลงเกี่ยวข้าว เพลงเรือ เพลงอีแซว เป็นเพลงพื้นเมืองที่เคยเป็นที่นิยมของชาวสุพรรณบุรีในอดีตมาในปัจจุบันนี้เลือนหายไปมากแล้ว

ในสมัยก่อนมีงานชุมนุมใหญ่งานหนึ่ง คือ งานนมัสการหลวงพ่อดาวัดป่าเลไลยก์ในเดือนสิบสอง ซึ่งมีประจำทุกปี ชาวสุพรรณบุรีถือเป็นธรรมเนียมกันว่าต้องไปฟังเพลงที่วัดป่าเลไลยก์กันให้เป็นที่สนุกสนานให้ได้ เหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เนื่องจากเวลาดังกล่าวเป็นฤดูน้ำหลากท่วมพื้นที่ในเขตสุพรรณและจังหวัดใกล้เคียงและเป็นช่วงว่างจากการทำนา ซึ่งจะต้องรอน้ำลดเสียก่อนถึงจะได้เวลาลงเก็บเกี่ยวข้าวกันอีกครั้งหนึ่ง พาหนะที่ดีที่สุดในเวลานั้นคือ เรือ ซึ่งส่วนใหญ่เป็น “เรือมาด” ลีแฉว

เนื่องจากผู้คนมาชุมนุมกันในงานดังกล่าวมากมายเอง บรรดาพ่อเพลง แม่เพลงจากถิ่นต่างๆ ก็มาชุมนุมกันด้วยโดยปริยาย พวกมาเรือก็เล่นเพลงเรือ พวกมาทางบกก็เล่นเพลงอีแซว เพลงปรบไต่ แต่เพลงเกี่ยวข้าวไม่ค่อยมีเล่นกัน อาจจะเป็นเพราะเก็บไว้เล่นตอนลงแขกเกี่ยวข้าวกันก็ไม่ได้ บรรดาเพลงดังที่กล่าวถึงนี้ เพลงอีแซวดูเหมือนจะนิยมกันมาก ด้วยเหตุที่เป็นเพลงเร็วจังหวะกระชั้น ผู้ร้องจะต้องปฏิภาณดี เรียกกันภาษาเพลงว่า มุดโตแตกฉาน ซึ่งความจริงแล้วเพลงอีแซวก็มีลักษณะคล้ายกับเพลงน้อย แต่แปลกที่ว่าเพลงประเภทนี้นิยมกันแต่ในเมืองสุพรรณเท่านั้น เรื่องของเพลงอีแซวที่ร้องกันนั้นจะเริ่มจากบทไหว้ครู ทั้งชายและหญิง จากนั้นฝ่ายชายเป็นผู้เริ่มเรียกว่า ปลอบ ฝ่ายหญิงจะเรียกว่าท รับแขก ดังนั้นฝ่ายชายจะวกเข้าหา บทเกี่ยว ฝ่ายหญิงจะรับด้วยบท เล่นตัว ฝ่ายชายจะว่าบท ออด ฝ่ายหญิงจะตอบด้วยบทเสียแค้น ไม่ได้คือ รับรัก จากนั้นฝ่ายหญิงจะขึ้นบท เกียง ให้มาสู่ขอฝ่ายชายมักจะอ้างของพาหนะ พอหนีตามกันไปก็จะมาถึงบท ชมนกชมไม้ ซึ่งบทนี้มักจะเป็นบทถามตอบกัน ระหว่างหญิงกับชายซึ่งให้ความรู้แก่ผู้ชมผู้ฟังมาก ยังมีแนวทางเล่นอีกแนวหนึ่งที่สะท้อนภาพสังคมได้ดี แม้กระทั่งสังคมปัจจุบัน เรียกว่าชิงชู้ ซึ่งเป็นเรื่องในลักษณะ หนึ่งหญิงสองชาย กับดีหมากผัว ซึ่งเป็นเรื่องในลักษณะ หนึ่งชายสองหญิง เป็นการแสดงแบบทะเลาะกันตามสภาพชีวิตจริง ผู้ว่าเพลงจะสอดแทรกมุขต่างๆ ลงไว้ในบทร้อง มีข้อความเสียดสี กินใจ สั่งสอน รวมทั้งบทตลก คละเคล้ากันไป และจะไปลงท้ายด้วยบทของขมา อภัยต่อการที่ได้สมมติตัว และว่าบทเพลงล่วงเกินกันมา ซึ่งเป็นเรื่องที่น่ายุติและแสดงออกถึงวัฒนธรรม ศิลธรรม สามัคคีธรรมได้เป็นอย่างดี จากนั้นก็จะเป็นการให้พรซึ่งกันและกันทั้งเจ้าภาพและผู้ฟังก่อนที่จะล่าลาแยกย้ายกันไป

3.1 อีแซว เพลงพื้นเมืองสุพรรณ

เมื่อเอ่ยถึงเมืองสุพรรณ ชาวต่างเมืองจะนึกถึงสำเนียงพูดที่เหนือชาเป็นครั้งแรก ถ้าถามถึงเอกลักษณ์ประจำตัวของคนสุพรรณแล้ว ไม่มีใครปฏิเสธในเรื่องนี้ ยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่หลายท่านอาจจะไม่เคยสังเกตมาก่อน นั่นคือ ในบรรดานักร้องที่มีชื่อเสียงโด่งดังมาในอดีต ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักร้องลูกทุ่ง ไม่ว่าจะเป็นสุรพล สมบัติเจริญ ขวัญจิต ศรีประจันต์ พุ่มพวง ดวงจันทร์ ฯลฯ บุคคลที่เอ่ยนามมานี้เป็นชาวสุพรรณโดยกำเนิดทั้งสิ้น ที่เป็นเช่นนี้น่าจะเป็นเพราะสุพรรณบุรีเคยเป็นแดนเพลงมาก่อน

เพลงอีแซว ถือเป็นเพลงพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสุพรรณบุรี เป็นที่ยอมรับกันว่าเพลงนี้เกิดในถิ่นสุพรรณบุรีโดยตรง เพลงอีแซว แต่ก่อนเรียกว่า เพลงยั่ว เพราะร้องยั่วกันคล้ายเพลงกลองยาว ต่อมาเมื่อผู้เอาแคนไปขายที่สุพรรณ ก็เอาแคนมาเป่าประกอบด้วย เรียกกันว่าเพลงแคน เวลาร้องใช้มือตบเป็นจังหวะบางคนจึงเรียก เพลงตบแผละ จากนั้น ทำนองและเนื้อร้องก็ค่อยๆ มีแบบเป็นของตัวเองขึ้น จึงมาเรียกเพลงอีแซว มีการยืมเนื้อจากเพลงฉ่อยทางอ่างทองมาร้องเป็นเรื่องยาวขึ้น เหตุที่เรียกเพลงอีแซวนั้น ก็สันนิษฐานกันไป ที่น่าเชื่อถือก็คือ พ่อบัวเพื่อนสันนิษฐานว่า “เพราะยืมร้องแซวกันทั้งคืน”

ตัวอย่างเพลงอีแซว (ร้องทำนองเก่า (แม่บัวผันร้องร่วมกับ พ่อบัวเพื่อน แม่บุญมา ร้องวันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2526))

บัวเพื่อน	มาเอยมมาแล้วแม่มาเอ็งเอย (มาเอยชะแล้วแม่มา) แม่สาวน้อยอย่าช้า ชะแล้วรำไร (สาวน้อยอย่าช้าชะแล้วรำไร) ตั้งไว้เพื่อ ปู่เตื่อไว้ทำเอย (เอ็งเอย ชะแล้วไว้ทำ)
บัวผัน	ใครหนอ แล้วใครแหนเอย (ใครหนอชะแล้วใครแหน) เสียงใครมาเรียกหาแม่ ชะจะทำไม (ใครมาเรียกหาแม่ชะจะทำไม)
บัวเพื่อน	ว่าใครเนื้อแล้วใครแหน (เอ็งเอย แล้วใครแหน) ใครมาเรียกหาแม่ชะจะทำไม บอกว่าคู่เก่าของเจ้ามาเกิด (เอ็งเอย เจ้ามาเกิด) ให้มารับเสียเถิด ชะแล้วเป็นไร (ให้มารับเสียเถิด ชะแล้วเป็นไร)

ตัวอย่างเพลงอีแซว ที่ไ้วพจน์ เพชรสุพรรณ ร้องไว้

ไอ้มาเถิดมากระไรแม่มา	สาวน้อยเจ้าอย่าช้าๆ รำไร (ดนตรี)
หากได้ยินเสียงนี้เสียงของพี่ไ้วพจน์	คนสุพรรณเขารู้หมดว่าพี่เป็นใคร
พี่นี้เป็นพ่อเพลงใครๆ ก็เกรงกระพู่	ถ้าหากว่าน้องยังอยู่พี่จะบอกให้
พี่สืบสายเพลงอีแซวไปเล่นมาแล้วทุกที่	ศรีประจันต์ตอนเจดีย์พี่นี่ก็เคยไป

เดิมบางนางบัวก็เคยไปวัดคารม	สามชุกก็เคยชมว่าคารมที่คมคาย
บางปลาหมอทอง สองพี่น้องอำเภอเมือง	อย่าว่าคุยเชื่องพี่เฟื่องนะสายใจ
ชื่อเสียงโด่งดังแต่ยังขาดแม่เพลง	แม่ฝักปากเจ้ายังไม่เกรง จะเกรงไปไย
พี่ขอเชิญให้มาสมัครถ้ามีใจรักทางร้อง	อีกหน่อยก็คงจะคล่องต้องคอยหัดค่อยไป
ขอเพียงให้เชื่อฟังแม่ร้อยชั่งอย่าเกรง	จะหัดให้เป็นแม่เพลงให้ร้องเก่งจนได้
คอกหนึ่งนั้นเสียงพี่เสียงโฉมศรีเป็นคอกสอง	บกพร่องจะแก้ให้
ถ้าหากน้องเก่งแล้วมาร้องอีแซววงพี่	คงมีแม่เพลงชั้นดี มาเป็นเพื่อนใจ
จะได้ร่วมกันหากินในถิ่นเมืองสุพรรณ	ให้ขึ้นชื่อลือลั่น ไม่หวั่นใครๆ
ขออย่าได้อึดเอื้อนให้พี่เตือนซ้ำสอง	เชิญแม่เกริ่นทำนองร้องเป็นเพลงอีแซว.. เอย
โอมมาเถิดมากระไรแม่มา (ซ้ำ)	สาวน้อยเจ้าอย่าซ้ำๆ ไร่ไร
มาร่วมวงกับพี่ชาย	น้องอย่าอายใครเลย

เพลงพื้นบ้านเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของความเป็นอัตลักษณ์ทางภาษาของบรรพบุรุษไทย เป็นร่องรอยให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางวัฒนธรรม การอยู่ดีมีสุขของสังคมไทยในอดีต แต่ในปัจจุบันสิ่งที่น่ายกย่องและหวงแหนนี้กำลังจะสูญหายไปอย่างน่าเสียดายพร้อมกับอายุพ่อเพลงแม่เพลง ซึ่งยังคงเหลือเพียงไม่กี่คน หลายนๆ ฝ่ายจึงได้พยายามที่จะอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาอันล้ำค่านี้ไว้ให้คงอยู่ถิ่นไทยตลอดไป เขาชนจึงเป็นเป้าหมายสำคัญที่จะเป็นความหวังให้เป็นผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านนี้ไว้ เพื่อจะได้เป็นผู้ถ่ายทอดและเผยแพร่สู่ชนรุ่นหลังในอนาคต (สุนันทา สุนทรประเสริฐ, มปป.)

3.2 ความเป็นมาของเพลงอีแซว

เพลงอีแซวเป็นเพลงประจำท้องถิ่นของชาวจังหวัดสุพรรณบุรี โดยแท้ มีต้นกำเนิดในงานประจำปีปิดทองหลวงพ่อดโต วัดป่าเลไลยก์ ซึ่งปัจจุบันยกย่องเป็นอารามหลวงและเป็นสถานที่กำเนิดวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนอันเรื่องชื่อ

หลวงพ่อดโต เป็นพระพุทธรูปองค์ใหญ่ปางป่าเลไลยก์ที่ศักดิ์สิทธิ์มาก เป็นที่เคารพกราบไหว้บูชาของชาวสุพรรณและจังหวัดใกล้เคียง ในงานปิดทองประจำปีประชาชนทั่วสารทิศจะเดินทางมานมัสการหลวงพ่อดโต และอยู่เที่ยวชมหรศพต่างๆ เช่น ลิเก ลำตัด โขน เพลงฉ่อยงเพลงปรบไต่ เพลงทรงเครื่องเมื่อศึกแล้วการแสดงอื่นๆก็จะเลิกหมด แต่คนดูยังกลับบ้านไม่สะดวกต้องรอนจนถึงรุ่งเช้า จึงคิดคลายง่วงโดยการร้องเพลงพื้นบ้าน โต้ตอบกัน ระหว่างฝ่ายชายกับฝ่ายหญิง ยิ่งศึกจังหวะเพลงก็ยิ่งครึกครื้นขึ้น วาจาที่โต้ตอบก็เผ็ดร้อนรุนแรงขึ้น เรียกว่าแซวกันไปแซวกันมา ทำให้มีความสนุกสนานทั้งผู้ร้องและผู้ฟังจึงเกิดเพลงพื้นบ้านใหม่ขึ้นมา เรียกว่าเพลงอีแซว ซึ่งมี

จังหวัดร้อยเอ็ด กระทั่ง ต่อมา มีการใช้เครื่องดนตรีประกอบคือ ฉิ่ง กรับ และตะโพน จึงทำให้เกิดความสนุกสนานจนเป็นที่นิยมมากขึ้น

เพลงอีแซว เป็นเพลงพื้นบ้านของภาคกลาง มีถิ่นกำเนิดอยู่ที่จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเกิดจากการประยุกต์มาจากการเล่นเพลงแคนกับเพลงขั้ว มีจังหวะการร้องเร็ว กระชับ สนุกสนาน ไร้ใจ พ่อเพลงแม่เพลงจะใช้โวหารปฏิภาณไหวพริบ ร้องโต้ตอบกันด้วยถ้อยคำสองแง่สองง่ามเผ็ดร้อน รุนแรง เป็นถูกใจของผู้ชม ปัจจุบันมีการใช้ฉิ่ง กรับ และตะโพนประกอบจังหวะการร้องทำให้สนุกสนานยิ่งขึ้น

เพลงอีแซว เกิดขึ้นครั้งแรกในงานไหว้พระประจำปีหลวงพ่อดำ วัดป่าเลไลยก์ จังหวัดสุพรรณบุรี ประมาณปีพุทธศักราช 2475 โดยการฟังเพลงพื้นบ้านคือเพลงแคนไปด้วย พ่อเพลงในยุคนั้นต้องการไม่ให้ผู้ชมง่วงนอน จึงปรับเปลี่ยนจังหวะการร้องเพลงแคนให้เร็วขึ้น มีการร้องเพลงขั้วสลับเป็นลูกคู่และว่าแซวกันให้เจ็บบๆ ด้วยถ้อยคำสองแง่สองง่ามเป็นที่ถูกใจผู้ชม จึงเรียกเพลงที่ประยุกต์ขึ้นใหม่นี้ว่า “เพลงอีแซว” ตั้งแต่นั้นมา

โอกาสที่ใช้ในการแสดง ได้แก่ งานกฐินงานทอดผ้าป่า งานตรุษ สงกรานต์ งานบุญ ประเพณีต่างๆ เช่น งานบวช งานศพ งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

การแสดงเพลงอีแซว เป็นศิลปะการแสดงที่ถ่ายทอดกันมาจากพ่อเพลงแม่เพลงในอดีตจากปากต่อปากนับชั่วอายุคน มีการนับถือครูเพลงสูงสุด และมีความเชื่อว่าครูเพลงจะมีส่วนช่วยให้คนสามารถร้องรำ มีปฏิภาณไหวพริบ ในการแก้เพลงของอีกฝ่ายหนึ่งได้อย่างดีโดยไม่ต้องเสียหน้า กลางงานจะนั้นจึงต้องมีกรับไหว้ครูก่อนการแสดงเพื่อความเชื่อมั่นและกำลังใจ

การแต่งกายในการละเล่นเพลงอีแซว

การแต่งกายทั้งชายและหญิงจะนุ่งโจงกระเบน ผู้ชายสวมเสื้อลายคอกลม มีผ้าขาวม้าคาดเอว ผู้หญิงจะสวมเสื้อลูกไม้ระบายฟูฟ่อง สวยงาม มีดอกไม้ประดับผม ต่างหู สร้อยคอตามความเหมาะสม

ชาย นุ่งโจงกระเบนผ้าพื้นหรือผ้าม่วง ใส่เสื้อคอกหรือพื้นคอกลม ใช้ผ้าขาวม้าคาดเอว

หญิง นุ่งโจงกระเบนผ้าพื้นหรือผ้าลาย ใส่เสื้อลูกไม้หลากสี มีระบายเพื่อความสวยงามคาดเข็มขัดทับเสื้อ ใส่เครื่องประดับตามความเหมาะสม

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

เครื่องกำกับจังหวะ 3 ชิ้น ได้แก่ ตะโพน ฉิ่ง และกรับ

เนื้อร้องประกอบ

เนื้อร้องจะมีลักษณะเป็นกลอนห้าตัวเดียว ในอดีตจะมีการใช้คำสองแง่สองง่าม ปัจจุบันได้
 คัดแปลงและปรับปรุงให้เหมาะสมกับลักษณะและโอกาสของงานที่แสดง เช่น บทไหว้ครู บทเกริ่น
 บทร้องโต้ตอบ บทอวยพร เป็นต้น

ลักษณะการแสดง

พ่อเพลงแม่เพลงจะใช้ภาษาทำรำประกอบการร้อง ส่วนลูกคู่จะร้องรับพร้อมกับรำอย่าง
 สวยงามพร้อมเพรียงกัน ทำรำที่ใช้ได้แก่ ทำสอคสร้อยมาลา นกยูงพ่อนาง เป็นต้นการแสดงเป็น
 คณะไม่จำกัดจำนวน แยกเป็นฝ่ายชายและฝ่ายหญิง

การแสดงเพลงอีแซวจะขึ้นด้วยบทไหว้ครู บทร้องเกริ่นเพื่อทักทาย ต่อด้วยบทร้องโต้ตอบ
 กันระหว่างชายหญิง มีการเจรจาประกอบการแสดงหรือแซวกัน เพื่อให้เกิดความสนุกสนานตาม
 เนื้อเรื่อง และจบด้วยบทอวยพรโดยการเริ่มด้วยบทไหว้ครู โดยนั่งคุกเข่าพนมมือทั้งชายและหญิง
 พ่อเพลงหรือแม่เพลงที่จะไหว้ครูถือพานก้านล ขึ้นเสียงว่า “เอ้อ...เอ้อเอ้อ...เอ้อเอ้อเอ้อ เอ้อเอ้อเอ้อ
 ...” แล้วจึงเริ่มเนื้อร้องส่วนคนอื่นร้องรับเป็นลูกคู่ เมื่อพ่อเพลงแม่เพลงร้องแล้วทอดเสียงว่า “เอ้อ..”
 ลูกคู่ต้องร้องรับพร้อมกันว่า “เอ็งเอ้อ เอ้อเอี้ย แล้ว...” ต่อด้วยสองพยางค์สุดท้าย ที่พ่อเพลงแม่เพลง
 ร้องทอดเสียงลงไว้ทำให้เกิดความสนุกสนานน่าฟังขึ้น ตัวอย่างเช่น พ่อเพลงร้องว่า “ในยุคนี้จำไว้
 ทำอะไรต้องประหยัด เอ้อ...” ลูกคู่ต้องรับรับว่า “เอ็ง เอ้อ เอ้อเอี้ย แล้วประหยัด” พ่อเพลงก็จะร้อง
 ต่อว่า “เพลงโยงโยเน้ซัด รัศเข็มซัดกันไว้ ต้องอดออมรอบริบ จะควักหีบสดาจค์ต้องคิดหน้าคิด
 หลัง เงินบาทพังเพราะใคร เอ้อ...” ลูกคู่ต้องรับว่า “เอ็งเอ้อ เอ้อเอี้ย แล้วเพราะใคร” สรุปได้ว่าถ้าพ่อ
 เพลงทอดเสียงลูกคู่จึงจะรับ ถ้าไม่ทอดเสียงก็จะไปรับในการลงวรรคสุดท้ายเลย ตัวอย่างบทไหว้ครู
 “เขวachsenคนดีศรีสุพรรณ”

บทไหว้ครู

ประนมนิ้วน้อมนพ	กราบเคารพเหนือเศียร
พร้อมดอกไม้ธูปเทียน	บรรจงจิตและใจ
คุณพระพุทธรูปธรรม	พระสงฆ์เจ้าบารมี
ลูกขออัญชลี	พระศรีรัตนตรัย
วอนไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์	ทั่วทุกทิศทุกทาง
โปรดเอ็นดูลูกบ้าง	ให้กลับอย่างมีชัย
ไหว้หลวงพ่อโตวัดป่า	ช่วยบัญชาชี้ช่อง
พ่อหลักเมืองปกป้อง	ให้เสียงร้องเรไร

ไหว้ครูเพลงพื้นบ้าน	ได้สืบสานรักษา
คิดร้อยพจน์รจนา	สร้างศิลป์พาเลื่อมใส
ครูขวัญจิต ศรีประจันต์	ศิษย์แม่บัวผัน จันทรศรี
ครูสุจินต์คนดี	ทุกคนนี้เลื่อมใส
ไหว้ครูฉิ่งโปรศรี	ไหว้ครูรับครูกลอง
ยามเมื่อลูกรำร้อง	ให้แคล้วคล่องสมใจ
วันนี้ลูกพร้อมใจ	อยากได้ใคร่สืบสาน
อนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน	ให้กล่าวขานสืบไป

เมื่อไหว้ครูแล้วก็จะเป็นการร้องเกริ่น หรือกล่าวทักทายกัน

บทเกริ่น

สิบนิ้วหนูน้อยๆ	ประนมข้อยเชื้องข้า
กราบคุณลุงคุณป้า	อีกทั้งคุณตาคุณยาย
ขอฝากตัวต่ำต้อย	ด้วยยังน้อยนิดนัก
ไม่เจนแจ้งประจักษ์	พิศพลาดนักกภัย
เป็นนักเรียนตัวเล็ก	หนูนั่นเด็กประถม
สุพรรณภูมิชื่นชม	โรงเรียนผมภูมิใจ
เกริ่นกล่าวถ้อยร้อยกลอน	หวังเว้าวอนแวงเวียน
เริ่มร้องรำและเรียน	เพราะพากเพียรผันผาย
เพื่อสืบสานฮีแซว	ส่งเสียงแว่วแว่วหวาน
ดังก้องเมืองสุพรรณ	ได้จับขานทั่วไทย
จึงฝึกร้องฝึกรำ	พยายามยิ่งนัก
ก็เพราะด้วยใจรัก	แจ้งประจักษ์จริงใจ
หวังเพื่อเป็นแนวทาง	ได้ปลุกฝั่งเชิดชู
บอกลูกหลานของหนู	ว่าย่าปู่ก็ร้องได้

เพื่อให้การแสดงสนุกสนานจึงจำเป็นต้องมีการเจรจาโต้ตอบในลักษณะแซวกัน ซึ่งจะเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของการแสดงเพลงฮีแซว ตัวอย่างบทเจรจา

(หญิง) แหมเธอวางแผนจะร้องจนเป็นปู่เลยหรือ

(หญิง) ก็ใช่ะซิ ถึงได้ฝึกร้องเพลงฮีแซวนี้ไง ถ้าเด็กรุ่นเราไม่ฝึกร้องไว้ แล้วใครล่ะจะสืบ

สาน

(หญิง 2) โอโฮ น่าเลื่อมใสนะเธอ

(หญิง 1) ไซ่ ทั้งเลื่อม ทั้งใสเชียวแหละ

(ชาย 2) นี่เธออย่าทำมาพูดเล่นนะ มันเป็นปัญหาระดับชาติเชียวหนา การอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านนี้ มีใครก็คนที่จะร้องเพลงอีแซวได้ ถ้าเราไม่ร้องให้ฟัง ต่อไปก็จะเหลือแต่ชื่อเท่านั้นแหละ

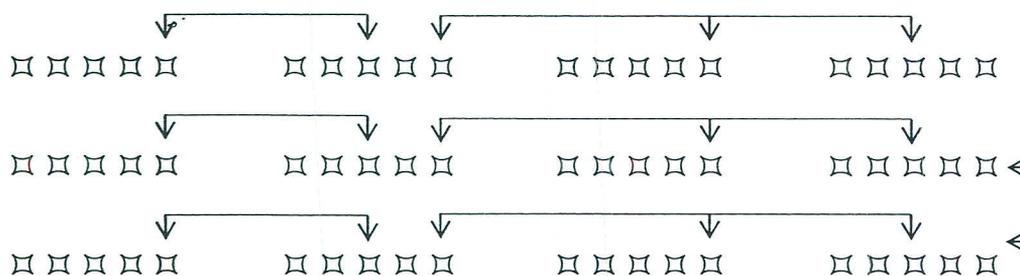
(หญิง 3) ไซ่แล้ว ถ้าอย่างนั้นเราก็แสดงให้ดีที่สุดแล้วกันนะ จะได้ติดหูคนฟัง และจะได้มีคนมาร้องเพลงอีแซวกับเราเพิ่มขึ้น ร้องกันให้ดังก้องเมืองสุพรรณ ไปเลยนะเธอ

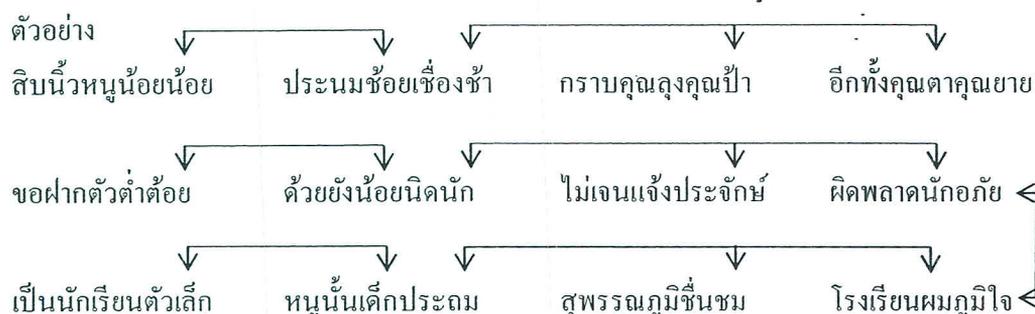
ก่อนจบการแสดงก็จะมีกรร้องอวยพรให้ผู้ชม ดังนี้

บทอวยพร

ขออวยพรก่อนจาก	เกริ่นกล่าวฝากถ้อยคำ
ประทับใจในความทรงจำ	ให้สุขล้ำสมหมาย
ให้ทุกท่านสมหวัง	ตั้งใจตั้งปรารถนา
มีทรัพย์สินเงินตรา	เกินคณานับได้
ให้ถูกหวยรวยทรัพย์	นั่งนับแต่เงินทอง
คิดอะไรให้สมอง	ทั้งข้าวของมากมาย
ที่มีคูอยู่แล้ว	ขอให้แจ้วกว่าเก่า
ได้จู้จี้หายเหงา	ทุกคำเข้าสดใส
ที่อยู่เดียวएका	เมื่อได้มาครั้งนี้
ได้พบคู่ชีวิต	เนื้อคู่มั่นใหม่
ร้องเพลงอีแซวมานาน	ต้องกราบกรานอำลา
เกรงท่านจะเมินหน้า	กล่าววาทาจาไข
หากขาดคกบพร่อง	หรือมีร้องพลาดผิด
อยากวอนไหว้สักนิด	ขอมวลมิตรโปรดอภัย
หากสนใจอยากฟัง	ไว้วันหลังเจอกัน
สุพรรณภูมิโรงเรียนฉัน	เชิญทุกท่านตามไป

ฉันทลักษณ์ของเพลงอีแซว





บทกลอนเพลงอีแซวจะเป็นเพลงที่ร้องเร็ว จังหวะกระชับสนุกสนาน จำนวนคำที่ใช้ไม่แน่นอนแล้วแต่ผู้ร้องจะเอื้อนเสียงหรือรวบคำให้ลงจังหวะ จึงพอจะสรุปฉันทลักษณ์ของเพลงอีแซวพอเป็นแนวทางได้ดังนี้ คือ คำกลอนหนึ่งจะมี 4 วรรค วรรคละประมาณ 5-6 คำ คำสุดท้ายของวรรคที่ 1 สัมผัสกับคำที่ 3 ของวรรคที่ 2 คำสุดท้ายของวรรคที่ 2 สัมผัสกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 3 และสัมผัสต่อไปยังคำที่ 3 ของวรรคที่ 4 และถ้าลงด้วยคำใด คำกลอนต่อไปก็ต้องลงให้สัมผัสกับคำสุดท้ายนี้เสมอ

3.3 การอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช (2533 : 275-276 อ้างถึงใน ดวงใจ อวนมิน และคณะ 2548) ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์ เพลงพื้นบ้านไว้ดังนี้

การอนุรักษ์มรดกที่เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากสังคมเก่าให้ดำรงอยู่นั้น ยากเย็นยิ่งกว่าการผลิตขึ้นใหม่ เพราะผลผลิตทางวัฒนธรรมของสังคมนั้นๆ ย่อมสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพสังคมนั้นๆ เท่านั้น

การอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านให้อยู่อย่างมีชีวิต และมีบทบาทเหมือนเดิมคงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ แต่สิ่งที่จะทำได้ในขณะนี้ เพื่อช่วยให้วัฒนธรรมของชาวบ้านซึ่งถูกละเลยมานานปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ของสังคมไทยเช่นเดียวกับวัฒนธรรมที่เราถือเป็นแบบฉบับมี 2 วิธีการ ได้แก่ การอนุรักษ์ตามสภาพดั้งเดิมที่เคยปรากฏ และการอนุรักษ์โดยการประยุกต์

การอนุรักษ์ตามสภาพดั้งเดิมที่เคยปรากฏ หมายถึง การสืบทอดรูปแบบ เนื้อหา วิธีการร้องให้เหมือนเดิมทุกประการ เพื่อประโยชน์ในการศึกษา

ส่วนการอนุรักษ์โดยการประยุกต์ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน เพื่อให้คงอยู่และมีบทบาทในสังคม

ทั้งสองวิธีการนี้ทำได้โดยการสำรวจ การศึกษา การถ่ายทอด เผยแพร่ และการส่งเสริมอย่างจริงจังของรัฐบาล ซึ่งขยายความได้ ดังนี้คือ

1) สำรวจ เนื่องจากคนไทยได้ละเลยวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนเองมานานจนเพลงพื้นบ้าน ได้สูญ และศิลปินพื้นบ้าน ได้ล้มหายตายจากไปมากต่อมาก จึงควรสำรวจพื่อเพลงแม่เพลงพื้นบ้านที่หลงเหลืออยู่อย่างรีบด่วน ว่ามีใครบ้างมีอยู่ที่ใด และสำรวจว่าในแต่ละท้องถิ่นเคยปรากฏเพลงพื้นบ้านอะไรบ้าง

2) ศึกษา คือ ให้รู้ให้เข้าใจ บันทึกเพลงที่หลงเหลืออยู่ไว้ทั้งเนื้อร้อง ทำนอง วิธีการแสดงตามสภาพที่ปรากฏไม่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข โดยวิธีการถ่ายทำเป็นภาพยนตร์ หรือภาพทัศน (วิดีโอเทป) เก็บรวบรวมรายละเอียดปลีกย่อย เช่น ประวัติความเป็นมา โอกาสที่ร้องเล่น ประวัติของพ่อเพลง แม่เพลง ประวัติการเล่นเพลง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์จากพ่อเพลง แม่เพลงและชาวบ้านเพื่อให้ได้รายละเอียดที่สมบูรณ์ที่สุด

3) ถ่ายทอด เผยแพร่ โดยวิธีการต่อไปนี้คือ

- บรรจุเข้าในหลักสูตรการศึกษา ให้นักเรียนทั้งในระดับเล็กและระดับโต รู้จักเพลงพื้นบ้านแต่ละชนิด ทั้งวิธีการร้องและการเล่น เช่น ในระดับอนุบาล ครูควรเลือกเพลงเด็กเล่นและเพลงประกอบการละเล่นของเก่าให้เด็กหัดร้อง ส่วนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ก็ควรฝึกหัดให้นักเรียนหัดร้องและหัดรำเพลงพื้นบ้านของท้องถิ่น สนับสนุนให้ตั้งเป็นวงหรือคณะของโรงเรียน ในระดับอุดมศึกษาจัดให้มีการเรียนการสอนเน้นการวิเคราะห์ วิจัย และส่งเสริมการจัดตั้งวงเพลงพื้นบ้านของนักศึกษา

- เชิญพ่อเพลง แม่เพลงพื้นบ้าน นักดนตรีพื้นบ้านมาเป็นผู้ถ่ายทอดศิลปะด้านนี้โดยตรง โดยให้มีเงินตอบแทนตามสมควร

- ปรับปรุงเนื้อหาบางประการที่ไม่เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน เช่น โวหารเรื่องเพศ และคำหยาบต่างๆ เอาออกหรือหลีกเลี่ยง ไม่กล่าวถึง เน้นเนื้อหาด้านวินัยและการครองตนในสังคม เป็นต้น ส่วนเพลงปฎิพากย์ที่นำมาเป็นการแสดงควรมีการปรับปรุงทำนอง จังหวะและเนื้อหา แต่ไม่ควรสูญเสียลักษณะเฉพาะถิ่นจนเกินไป

- สถาบันการศึกษาและหน่วยราชการ ในท้องถิ่น ควรจัดทำทำเนียบศิลปินพื้นบ้านในท้องถิ่นออกเผยแพร่

4) ส่งเสริม รัฐบาลและเอกชนควรร่วมมือกันสนับสนุนและส่งเสริมอย่างจริงจัง โดยวิธีการ ต่อไปนี้

- รัฐบาลจะต้องยกย่องศิลปินพื้นบ้านที่เยี่ยมยอดให้เป็นศิลปินของชาติ และให้เงินรายได้พอยังชีพ

- ให้ความสำคัญและสนับสนุนให้มีการแสดงปรากฏแก่สาธารณชนบ่อยๆ เพื่อเยาวชนจะได้มีโอกาสรู้จัก และผู้ร้องเล่นจะได้ฝึกหัดความสามารถให้ชำนาญยิ่งขึ้น

- จัดประกวดเพลงพื้นบ้านประเภทต่างๆ เพื่อจูงใจชาวบ้านให้หันมาต้นตัวฝึกหัดเข้าประกวด ซึ่งจะเป็นการสืบทอดเพลงพื้นบ้านไปด้วยในตัว

- ระดมสื่อมวลชนช่วยสร้างค่านิยมยกย่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน เพื่อปลูกฝังให้ผู้เข้าชมเช่น เจ้าอาวาส กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเห็นความสำคัญในเพลงพื้นบ้าน จะได้ช่วยส่งเสริมโดยการจ้างวงเพลงพื้นบ้านหรือตั้งวงเพลงพื้นบ้านของหมู่บ้านขึ้น เพื่อใช้เป็นมหรสพในงานรื่นเริงต่างๆ แทนที่จะไปจ้างภาพยนตร์เร่มาฉายหรือจ้างวงดนตรีลูกทุ่งมาแสดง

4. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อวีดิทัศน์

4.1 ความหมายของวีดิทัศน์

ลัดดา สุขปริดี (2522) ได้อธิบายความหมายของวีดิทัศน์ไว้ว่า วีดิทัศน์หมายถึง สื่อที่ถ่ายทอดเรื่องราวไปยังผู้ชมจำนวนมากได้ในเวลาเดียวกัน เป็นเครื่องมือที่ให้ประโยชน์ในการเรียนการสอนเพราะผู้เรียนรับรู้สถานการณ์ต่างๆ ได้ด้วยการมองเห็นและได้ยินไปพร้อมๆ กันทั้งยังเป็นสื่อกลางการเรียนรู้ในรูปต่างๆ เช่น วิทยุภาพยนตร์ ฟิล์มสตริป รูปภาพ นิทรรศการ

ราชบัณฑิตยสถาน (2528) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525 ได้บัญญัติศัพท์เรียก วิดีโอ ว่า "วีดิทัศน์" ซึ่งคำว่า "วีดิ" มาจากคำบาลีว่า "วีดิ" ซึ่งหมายถึง แสงและออกเสียงคล้ายศัพท์เดิมคือ Video บางแห่งใช้ว่า แถบบันทึกภาพ เทปโทรทัศน์ หรือเรียกทับศัพท์ว่า วิดีโอ สื่อวีดิทัศน์ และตามศัพท์วิทยาศาสตร์ของราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2528 ได้บัญญัติคำว่า Video ว่า "วีดิทัศน์" เป็นคำคุณศัพท์ที่มีความหมายว่า "มองเห็นได้, เห็นเป็นรูปภาพได้, เกี่ยวข้องกับรูปภาพ" ส่วน Video Tape ให้ใช้ แถบวีดิทัศน์

วชิระ อินทร์อุดม (2539) ได้กล่าวว่า วีดิทัศน์ ในภาษาอังกฤษเรียก videotape โดยแบ่งเนวัสดุ คือ แถบวีดิทัศน์ และอุปกรณ์เครื่องเล่นวีดิทัศน์ แถบวีดิทัศน์เป็นวัสดุที่สามารถใช้บันทึกภาพและเสียง แถบวีดิทัศน์ทำด้วยสารโพลีเอสเตอร์ (polyester) มีขนาดความกว้างของแถบหลายขนาด ตั้งแต่ ½ นิ้ว ¾ นิ้ว 1 นิ้ว หรือ 2 นิ้ว ทั้งนี้แล้วแต่ชนิดและระบบเครื่องเล่นวีดิทัศน์นั้นๆ ในปัจจุบันได้รับความนิยมใช้กันอย่างแพร่หลายตามบ้านเรือนและสถานศึกษา

กิตานันท์ มลิทอง (2540) กล่าวว่า วีดิทัศน์ เป็นผลิตภัณฑ์ของบริษัทเจวีซี และฟิลิปส์ ที่ประกาศใช้เมื่อมิถุนายน 193 โดยเพื่อเติมลักษณะของซีดี-รอม เอ็กซ์เอในการบันทึกภาพวีดิทัศน์เอ็มพีเอค - 1 ซึ่งมีความคมชัด 360*240 จุดภาพ ลงในแผ่น ลักษณะเฉพาะของไวท์นูกจะบรรจุภาพคุณภาพวีเอชเอสได้ 74 นาที เล่นได้เต็มจอภาพในลักษณะภาพเคลื่อนไหวแบบวีดิทัศน์ วีดิทัศน์ซีดี เรียกชื่อได้ 2 อย่างว่า "คาราโอเกะ ซีดี" (Karaoke CD) และซีดีวี (CDV) สิทธิพัฒน์ จ่านงศิลป์ (2545) วิวัฒนาการจากการบันทึกวิดีโอที่ใช้เก็บข้อมูลเป็นเทปวิดีโอ นั้นได้ลดความนิยมลง ในปัจจุบันได้ใช้แผ่นซีดีที่ใช้ระบบการบันทึก และการอ่านแบบ Digital ที่ง่าย รวดเร็ว มีเนื้อที่จัดเก็บ

ข้อมูลได้มาก สะดวกในการพกพาว่าเทปวิดีโอ ดังนั้น จึงนิยมนับที่วิดีโอบนแผ่นซีดี ที่เรียกว่า VCD

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ (2540) ได้กล่าวถึง วิดิทัศน์ เป็นสื่อการสอนได้เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลสำคัญยิ่งต่อการศึกษาในปัจจุบันเป็นอย่างมาก ดังนั้นจึงต้องให้เกิดความเข้าใจของคำว่า “วิดิทัศน์” ให้ตรงกันในภาษาอังกฤษคือคำว่า Video tape ได้มีนักการศึกษา ตลอดจนผู้รู้แปลเป็นภาษาไทยแตกต่างกัน คือ แถบบันทึกโทรทัศน์ แถบบันทึกภาพ เทปบันทึกภาพ เทปโทรทัศน์ วิดีโอ หรือวิดิทัศน์ คำว่า Video เป็นภาษาละติน แปลว่า “ I see เท่ากับ ฉันเห็น ” เมื่อมาเป็นภาษาไทยก็ใช้คำว่า ภาพ ในปี พ.ศ. 2525 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช แนะนำว่า “ภาพทัศน์” โดยอาศัยบัญญัติคำเดียวกับภาพยนตร์คำนี้ปรากฏในเอกสารมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จนกระทั่ง พ.ศ.2531 จึงใช้คำว่า “วิดิทัศน์” แทนและปี พ.ศ. 2530 ราชบัณฑิตยสถาน ได้บัญญัติคำว่า “วิดิทัศน์” แทนคำ Video คำว่า วิดิ แปลว่า รื่นรมย์ หรือชวนให้รื่นรมย์

โรเบิร์ต เอ็ม. ไคมอนด์ (1964) ได้กล่าวว่า สื่อวิดิทัศน์ (Video Tape) หรือแถบบันทึกโทรทัศน์คือ แถบแม่เหล็กที่สามารถบันทึกภาพและเสียงได้โดยผ่านกล่องโทรทัศน์ หรือ บันทึกโดยตรงจากเครื่องโทรทัศน์ และจะถ่ายทอดได้โดยใช้ระบบโทรทัศน์เช่นกัน

คำว่า วิดิทัศน์ เป็นคำที่บัญญัติขึ้นเพื่อใช้ในเชิงวิชาการ มาจากคำว่า Video หรือ วิดีโอ หมายถึง เครื่องที่แสดงภาพเพื่อความเพลิดเพลิน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532, หน้า 3)

กิดานันท์ มลิทอง (2535, หน้า 144) กล่าวถึง “วิดิทัศน์” ว่า คนเราส่วนใหญ่มักจะเรียกกันว่า “วิดีโอเทป” แบ่งเป็นวัสดุคือ แถบวิดิทัศน์ และเครื่องเล่นวิดิทัศน์ ซึ่งแถบวิดิทัศน์คือ วัสดุที่สามารถใช้บันทึกภาพและเสียงได้พร้อมกันบนเทปในลักษณะของคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าและยังสามารถลบแล้วบันทึกใหม่ได้เช่นเดียวกับเทปบันทึกเสียง นำมาใช้ได้อีกหลายครั้ง สามารถเลือกดูภาพที่ต้องการได้โดยการบังคับให้เลื่อนเดินหน้าหรือถอยหลัง ดูภาพซ้ำหรือหยุดดูภาพเฉพาะที่ต้องการได้

บุญเที่ยง จุ้ยเจริญ (2534, หน้า 179) ได้ให้ความหมายของวิดิทัศน์ว่า เป็นกระบวนการบันทึกและเก็บสัญญาณทางด้านภาพและทางด้านเสียงไว้ในสื่อกลางที่เป็นวัสดุที่เป็นแม่เหล็กไฟฟ้า และรวมไปถึงกระบวนการถ่ายทอดภาพและเสียง โดยผ่านอุปกรณ์ทางอิเล็กทรอนิกส์ไปสู่ผู้รับด้วย

ศักดิ์ ประจักษ์ศักดิ์ (2537, หน้า 147) ได้ให้ความหมายวิดิทัศน์ (Videotape) เป็นโสตทัศนอุปกรณ์ ที่สะดวกมากในการใช้สอยสามารถตัดต่อเพิ่มเติม หรือลบภาพที่ไม่ต้องการออกได้สะดวกในการถ่ายบันทึกรายการ หรือผลิตรายการเพื่อการประชาสัมพันธ์ตัวเอง และสามารถบังคับให้ภาพเคลื่อนเดินหน้า (forward) หรือหมุนกลับ (rewind) เพื่อตรวจสอบความเรียบร้อยก่อนนำเสนอ

ยุคปัจจุบัน วิดิทัศน์ที่เคยเป็นแถบเทป ได้ปรับเปลี่ยนมาอยู่ในยุคดิจิทัล คือสามารถบันทึกลงบนแผ่นดิสก์ มีการตัดต่อแบบ non linear ที่ทำกันในคอมพิวเตอร์ และการนำมาแสดงก็สามารถนำมาเปิดชม และเลือกชมเฉพาะตอนใดตอนหนึ่งได้อย่างสะดวกทางเครื่องเล่นที่มีอยู่แพร่หลายมากในปัจจุบัน

สรุปได้ว่า สื่อวิดิทัศน์ หมายถึง ภาพและเสียงที่ถูกบันทึกลงในสารสังเคราะห์เคลือบด้วยแม่เหล็กในรูปแบบที่เป็นม้วน เป็นตลับ (Cassette) หรือแผ่นซีดี ด้วยระบบ Analog หรือ Digital สามารถถ่ายทอดภาพและเสียงที่บันทึกนั้น ออกมาทางเครื่องรับ โทรทัศน์ได้ด้วยเครื่องเล่นวิดิทัศน์

4.2 คุณค่าและประโยชน์ของสื่อวิดิทัศน์

ปัจจุบันสื่อวิดิทัศน์มีบทบาท ได้รับความนิยมและนำมาใช้ในวงการต่างๆ มากมาย ทั้งภาครัฐและเอกชน เมื่อมาพิจารณาถึงคุณสมบัติของวิดิทัศน์แล้ว พบว่าวิดิทัศน์มีคุณลักษณะเด่นหลายประการ ดังที่ สุดสวาท เกศบุรมย์ (2530, หน้า 11) ได้กล่าวถึงคุณค่าที่เป็นลักษณะเด่นของวิดิทัศน์ ดังนี้

1. สามารถเสนอภาพในแง่มุมต่างๆ วิธีถ่ายทำและตัดต่อวิดีโอเทป สามารถแสดงให้ผู้ดูให้เห็นทั้งภาพระยะใกล้ และภาพระยะไกล ซึ่งภาพระยะใกล้จะเน้นให้ผู้ดูเห็นที่สิ่งต้องการได้อย่างชัดเจน ในขณะที่เดียวกันภาพระยะไกลจะทำให้เห็นสภาพแวดล้อมทั่วไป
2. เปิดดูรายการได้หลายครั้งตามความต้องการ
3. เครื่องเล่นบางรุ่นสามารถหยุดภาพ เลื่อนภาพได้ที่ละเฟรม หรือเล่นภาพซ้ำในส่วนที่ต้องการได้ ทำให้ความต่อเนื่องของภาพได้อย่างชัดเจน
4. สามารถลบภาพและเสียงหรือบันทึกใหม่ได้
5. ในส่วนของผู้ผลิตรายการ หากผลิตรายการครั้งแรก ได้ภาพหรือเสียงไม่สมบูรณ์สามารถหาภาพหรือเสียงมาใส่แทรกภายหลังได้ ถ้ามีเครื่องตัดต่อโดยไม่จำเป็นต้องทำใหม่ทั้งรายการ

กิดานันท์ มลิทอง (2540, หน้า 108) ได้กล่าวถึงวิดิทัศน์ซีดีว่ามีข้อได้เปรียบกว่าแถบวิดิทัศน์ธรรมดาหลายประการ เช่น มีขนาดเล็ก มีความคงทน และมีราคาไม่แพง ในขณะที่แถบวิดิทัศน์ จะมีการเสื่อมสภาพได้ภายหลังจากการเล่นบ่อยครั้ง ต้องมีการให้เทปย้อนกลับก่อนเล่นทุกครั้งและข้อมูลถูกทำลายได้โดยสนามแม่เหล็ก ถ้าอุณหภูมิต่ำมากๆ ในวิดิทัศน์อาจจะมีกลิ่นทำให้เกิดเชื้อราได้ จึงเห็นว่าข้อจำกัดของแถบวิดิทัศน์จะมีมากกว่าวิดิทัศน์อย่างชัดเจน

4.3 ประเภทและรูปแบบของรายการวิดิทัศน์

รายการวิดิทัศน์ถูกผลิตขึ้นมาหลายรูปแบบโดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันเช่นเพื่อให้ข่าวสารเพื่อให้ความรู้ หรือเพื่อความบันเทิง วสันต์ อติศัพท์ (2533, หน้า 50) สรุปประเภทของรายการวิดิทัศน์ไว้ดังนี้

1.รายการข่าวสาร เป็นรายการที่เสนอเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันอย่างตรงไปตรงมา

2.รายการการศึกษา เป็นรายการที่เสนอความรู้ต่าง ๆ กับผู้ชม ทั้งทางด้านการเรียนการสอนโดยตรง และการให้ความรู้เพื่อเสริมประสบการณ์ชีวิต

3.รายการบันเทิง เป็นรายการที่มุ่งเสนอเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน แก่ผู้ชมเป็นหลัก

4.รายการโฆษณา เป็นรายการที่มุ่งเน้นให้ผู้ชมคล้อยตามกับสินค้าต่างๆ

5.รายการประชาสัมพันธ์ แตกต่างกับรายการโฆษณา ตรงที่เน้นถึงการสร้างภาพลักษณ์ และความสัมพันธ์อันดีระหว่างองค์กรกับประชาชน รวมถึงการรณรงค์ เผยแพร่เรื่องราวต่างๆ ให้ประชาชนได้รับทราบ

ณรงค์ สมพงษ์ (2535, หน้า 241-243) ได้กล่าวถึงรูปแบบรายการวิทยุทัศน์ไว้ดังนี้

รายการประเภทความรู้ (Educational programs) เป็นรายการโทรทัศน์ที่มุ่งเน้นในการให้ความรู้และประสบการณ์แก่ผู้ชม รายการประเภทนี้มักจัดเพื่อบุคคลทั่วไป ไม่ได้จำกัดเฉพาะผู้ชมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น เช่นรายการสารคดี รายการสัมภาษณ์บุคคลที่น่าสนใจตลอดจนรายการสนทนาของบุคคลที่มีชื่อเสียงในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

รายการทางการสอน (Instructional programs) เป็นรายการโทรทัศน์ที่จัดขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในเรื่องการเรียนการสอนโดยตรง โดยยึดหลักสูตรการจัดการศึกษาของแต่ละสถานศึกษา เช่น การจัดรายการโทรทัศน์ในระบบการสอนทางไกลของมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช และมหาวิทยาลัยรามคำแหง การจัดรายการจะมุ่งเพื่อผู้ดูเฉพาะกลุ่ม ลักษณะของรายการจึงเป็นการนำเสนอบทเรียน โดยเน้นเนื้อหาสาระเพียงอย่างเดียว และมีแนวการนำเสนอหลายๆ รูปแบบ เช่น อาจเป็นความหมายของผู้สอน โดยตรง การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านการแสดงละคร การทำเป็นภาพยนตร์ประกอบการสอน เป็นต้น

รายการข่าว (News programs) เป็นรายการที่เสนอเหตุการณ์ที่เพิ่งเกิดขึ้น ซึ่งอยู่ในความสนใจของประชาชนทั่วไป และมีผลกระทบกับบุคคลในสังคม โดยการนำเสนอตามที่เป็นจริง

รายการบันเทิง (Entertainment programs) เป็นรายการที่เน้นความสนุกสนานเพลิดเพลินเป็นหลักใหญ่ เช่น รายการละคร ภาพยนตร์ รายการเพลง เกมโชว์ต่างๆ

รายการโฆษณา (Advertising programs) รายการประเภทนี้ส่วนใหญ่จะเป็นการโฆษณาชักชวนให้ซื้อสินค้าและบริการต่างๆ ของผู้อุปถัมภ์รายการ โดยอาจทำเป็นสปอตโฆษณาสั้นๆ ประมาณ 30 วินาที หรือแทรกอยู่ในรายการบันเทิงข่าวธุรกิจ กิจกรรมเคลื่อนไหวของบริษัทร้านค้าต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อสร้างผลทางจิตวิทยาให้เกิดความศรัทธาจากลูกค้า

4.4 ขั้นตอนการผลิตสื่อวีดิทัศน์

วชิระ อินทร์อุดม (2549) ได้กล่าวถึง ขั้นตอนการผลิตวีดิทัศน์เพื่อการศึกษาปัจจุบันมีอยู่หลายขั้นตอนด้วยกัน ในที่นี้จะขอก้าวโดยสรุปเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) ขั้นตอนวางแผนการผลิต (Planning) จะต้องดำเนินการดังนี้

- (1) กำหนดวัตถุประสงค์การผลิตและการใช้ให้ชัดเจน
- (2) กำหนดหัวข้อที่จะผลิต
- (3) กำหนดกลุ่มเป้าหมาย
- (4) กำหนดตารางการประชุมผู้ผลิตและคณะทำงาน
- (5) กำหนดตารางการทำงานการผลิต และเวลาในการผลิตรายการ
- (6) ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลค้ำเนื้อหา
- (7) เขียนโครงสร้างบทวีดิทัศน์
- (8) เขียนบทวีดิทัศน์

2) เตรียมการผลิต (Pre-Production)

เป็นขั้นตอนของการเตรียมพร้อมทั้งบุคลากรและเครื่องมือในการผลิต ตามตารางการดำเนินงานผลิตที่กำหนดไว้ ใ้ใช้กับชุดอุปกรณ์อะไรบ้าง ถ่ายทำที่ไหน ต้องเกี่ยวข้องกับและติดต่อกับใคร ในวันเวลาใด นอกจากนี้ยังต้องเตรียมงานด้านศิลปกรรมและกราฟิกให้เหมาะสมด้วย

3) ขั้นตอนลงมือผลิต (Production)

เมื่อเตรียมงานวางแผนการผลิตเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้การผลิตสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงควรมีการ ซ้อมกล้อง (Rehearsal) เสียก่อน ซึ่งจะดำเนินการซ้อมกล้องผู้กำกับการผลิต (ซึ่งอาจจะเป็นตัวท่านเอง) จะต้องดูแลอย่างใกล้ชิด หากเกิดข้อผิดพลาดประการใด จะได้แก้ไขก่อนที่จะมีการผลิตจริง เมื่อซ้อมกล้องเรียบร้อยแล้ว จึงลงมือผลิตหรือบันทึกวีดิทัศน์ โดยทั่วไปแล้วการลงมือผลิตหรือบันทึกวีดิทัศน์จะมีอยู่ 3 แบบใหญ่ ๆ คือ

(1) แบบ EFP (Electronics Field Production) การบันทึกแบบนี้คล้ายคลึงกับการบันทึกในสตูดิโอขนาดเล็ก แต่เป็นการถ่ายทำนอกสถานที่

(2) แบบ ENG (Electronics News Gathering) การบันทึกแบบนี้จำเป็นต้องอาศัยการติดต่อที่พิถีพิถัน เนื่องจากการถ่ายทำแบบ Stock Shot

(3) แบบ Studio Production การบันทึกแบบนี้ จะได้รายการที่ค่อนข้างสมบูรณ์ หรือได้รายการที่เสร็จเกือบ 100%

การลงมือผลิตหากเป็นครุผู้สอนดำเนินการเอง ส่วนใหญ่จะเป็นทั้งแบบ ENG ถ้าศูนย์หรือหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงในการผลิต ส่วนใหญ่จะเป็นทั้งแบบ ENG และแบบ Studio Production

4) ขั้นหลังการผลิต (Post-Production) เป็นขั้นตอนการตัดต่อภาพและเสียงซึ่งเป็นงานที่ละเอียด จะทำการตัดต่อภาพก่อน จึงทำการบันทึกเสียง การต่อต่อไม่ว่าแบบ Linear หรือ Non-linear Edition มี 2 ขั้นตอนใหญ่ ๆ คือ

(1) การตัดหยาบ (Rough Cut) เป็นการตัดชนธรรมา เพื่อรวบรวมการถ่ายทำฉากต่างๆ ให้เป็นเรื่องราวเดียวกัน

(2) การตัดละเอียด (Fine Cut) เพื่อให้ได้เวลาที่กำหนดไว้แทรกรายละเอียดที่ขาดหายไป และเชื่อมต่อจากแต่ละฉากแต่ละตอนด้วยเทคนิคพิเศษต่างๆ แล้วจึงทำการบันทึกเสียง ทั้ง เสียงบรรยาย เสียงดนตรี และเสียงประกอบต่างๆ เพื่อให้ผู้ชมมีความสมบูรณ์

5) ขั้นประเมินผล (Evaluation) เป็นขั้นตอนสุดท้ายของการผลิต มีจุดประสงค์เพื่อปรับปรุงวิดิทัศน์ให้มีคุณภาพตามที่ตั้งวัตถุประสงค์ไว้ การประเมินผลมีอยู่ด้วยกัน 2 ตอน คือ

(1) การประเมินผลกระบวนการผลิต เป็นขั้นตอนของคณะผู้ผลิตประเมินกระบวนการผลิตแต่ละขั้นตอนว่าจุดใดบกพร่องมีจุดใดต้องแก้ไขบ้าง ภายหลังจากการผลิตเสร็จสิ้นไปแล้ว ทั้งนี้เพื่อเก็บไว้เป็นข้อมูลที่จะปรับปรุงกระบวนการผลิต ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันในคราวต่อไป

(2) การประเมินผลลัพท์ เป็นการประเมินผลภายหลังจากการใช้วิดิทัศน์นั้นๆ กับกลุ่มเป้าหมายแล้ว โดยการประเมินอาจจะใช้การสอบถาม ใช้แบบสอบถาม หรือใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ หรือใช้กระบวนการหาประสิทธิภาพสื่อการสอนหรืออาจจะใช้หลาย ๆ แบบร่วมกัน ข้อมูลที่ได้จะนำไปสู่การปรับปรุงวิดิทัศน์ให้มีคุณภาพเพื่อการเผยแพร่ต่อไป

4.5 เทคนิคการถ่ายทำวิดิทัศน์

ภาษากล้องนับว่ามีความสำคัญต่อการเขียนบท และการผลิตวิดิทัศน์เพราะจะเป็นภาษาที่คณะผู้ผลิตจะสื่อสารกันได้ตรงประเด็น ภาษากล้องจะเกี่ยวข้องกับ 1) ขนาดภาพ (Shot Size) 2) การเคลื่อนไหวกล้อง (Camera Movement) 3) การเคลื่อนไหวเลนส์ (Lens Movement) และ 4) มุมกล้อง (Camera Angles) ขนาดภาพ (Shot Size) เป็นการกำหนดขนาดของวัตถุที่ต้องการจะให้ปรากฏบนจอภาพ เพื่อสื่อความหมายต่อผู้ชมให้เห็นรายละเอียด ให้เกิดอารมณ์และความรู้สึก เป็นต้น โดยทั่วไปขนาดภาพ มีขนาดหลักอยู่ 5 ขนาด คือ

ELS ขนาดไกลมาก คือวัตถุที่ปรากฏบนจอภาพจะเล็กมาก ขาดรายละเอียด

LS ขนาดไกล คือวัตถุที่ปรากฏบนจอภาพจะเล็ก

MS ขนาดกลาง คือวัตถุที่ปรากฏบนจอภาพจะมีรายละเอียดขึ้น

CU ขนาดใกล้ คือวัตถุที่ปรากฏบนจอภาพจะมีขนาดใหญ่และมีรายละเอียดชัดเจน

ECU ขนาดใกล้มาก คือ วัตถุที่ปรากฏบนจอภาพจะมีขนาดใหญ่มากและมีรายละเอียดที่ชัดเจนกว่าระยะ CU

การเคลื่อนไหวกล้อง (Camera Movement) เป็นการปรับกล้องไปทางซ้าย หรือขวา เงยขึ้น หรือกดลง เคลื่อนกล้องเข้าหรือออกจากวัตถุ เพื่อให้ภาพที่ปรากฏบนจอร์รับภาพเป็นไปอย่างที่กำหนดไว้ การเคลื่อนไหวกล้องมีอยู่ 4 แบบหลัก ๆ คือ

การหันกล้อง (Panning) เป็นการหันกล้องไปทางซ้าย (Pan Left) หรือหันไปทางขวา (Pan Right)

การกด เงยกล้อง (Tilt) เป็นการยกกล้อง (Tilt Up) หรือกดกล้อง (Tilt Down) ซึ่งจะทำให้ทางยาวโฟกัสเปลี่ยนหากมีความถ่ายวัตถุที่มีความสูงมาก ๆ

การเลื่อนกล้องเข้า ออกจากวัตถุ (Dolly) เป็นการเคลื่อนกล้องพร้อมขาตั้งกล้องเข้าหาวัตถุ (Dolly In) หรือออกห่างจากวัตถุ (Dolly Out)

การกด เงยกล้องในแนวดิ่ง (Depress and Elevate) การกดกล้อง (Depress) และยกกล้อง (Elevate) ในแนวดิ่ง จะไม่ทำให้ทางยาวโฟกัสเปลี่ยนแปลง

การเคลื่อนไหวเลนส์ (Lens Movement) เป็นการเปลี่ยนทางยาวโฟกัสของ เลนส์ และความกว้างของมุม รับภาพ ได้แก่

(1) Zoom In เป็นการเปลี่ยนทางยาวโฟกัสจากทางยาวโฟกัสสั้นมาเป็นยาวอย่างต่อเนื่อง จะทำให้มุมรับภาพค่อย ๆ แคบเข้าอย่างต่อเนื่อง ภาพที่ปรากฏบนจอร์รับภาพจะเปลี่ยนจากขนาดเล็กมาเป็นภาพขนาดใหญ่ขึ้น

(2) Zoom Out เป็นการเปลี่ยนแปลงทางยาวโฟกัสของเลนส์จากทางยาวโฟกัสยาวมาเป็นสั้นอย่างต่อเนื่อง จะทำให้มุมรับภาพค่อย ๆ กว้างขึ้น ภาพที่ปรากฏบนจอร์รับภาพจะเปลี่ยนจากภาพขนาดใหญ่ไปสู่ภาพขนาดเล็ก

(3) การเปลี่ยนระยะโฟกัส (Follow Focus) การเคลื่อนไหวของกล้อง หรือการเคลื่อนไหวของวัตถุ โดยจะเคลื่อนไหวเลนส์เฉพาะวงแหวนปรับระยะชัด (Focusing Ring) ร่วมกับการเคลื่อนไหวกล้อง (Pan, Tilt, dolly)

(4) การเปลี่ยนระยะชัด หรือการเลื่อนระยะชัด (Rack Focus หรือ Shift Focus) โดยเลื่อนปรับระยะชัดจากฉากหน้าไปฉากหลัง หรือจากฉากหลังมาฉากหน้า เป็นต้น

4) มุมกล้อง (Camera Angles) เป็นการกำหนดตำแหน่งกล้องโดยยึดถือเอาระดับสายตาของคนเป็นหลัก ได้แก่

(1) วางตำแหน่งกล้องระดับสายตา (Eye Level) ทำให้ภาพที่ปรากฏเหมือนภาพที่ปรากฏตามปกติ

(2) วางตำแหน่งกล้องสูงกว่าระดับสายตา (High Level) ทำให้ภาพที่ปรากฏเหมือนกับการมองมาจากที่สูงลงสู่เบื้องล่าง ทำให้วัตถุดูเล็ก ต่ำต้อย โดดเดี่ยว

(3) วางตำแหน่งกล้องต่ำกว่าสายตา (Low Level) ทำให้ภาพที่ปรากฏเหมือนกับการมองจากที่ต่ำสู่ที่สูง ทำให้วัตถุใหญ่ มั่งคั่งแข็งแรง น่าเกรงขาม
เสียง

การผลิตวิดิทัศน์นอกจากจะอาศัยภาพเป็นหลักแล้ว เสียงก็เป็นส่วนประกอบสำคัญส่วนหนึ่งที่จะช่วยเสริมความสมบูรณ์ของภาพ ช่วยสร้างอารมณ์ ความรู้สึก และความสมจริงให้เกิดขึ้น ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ผู้เขียนบทจะต้องทราบศัพท์เทคนิคต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเสียง ศัพท์เทคนิคที่สำคัญ ๆ ได้แก่

1) Fade In (F.I) หมายถึง การทำให้เสียงค่อยๆ ดังขึ้นจนถึงระดับความดังที่ต้องการ

2) Fade Out (F.O) หมายถึง การทำให้เสียงที่ดังอยู่ในระดับที่ต้องการแล้วค่อย ๆ เบาลงจนไม่ได้ยินเสียง

3) Fade Under (F.U) หมายถึง การทำให้เสียงดนตรีหรือเสียงอื่นๆคลอตามภาพไปหรือบางทีก็เรียกว่า B.G (Back ground)

4) Sound Effect (SFX) หมายถึง การให้เสียงประกอบแทรกเข้าไป เช่น ให้เสียงปรบมือ ให้เสียงทะเล ฯลฯ เป็นต้น

5) Voice Over หมายถึง การบันทึกเสียงบรรยายลงภายหลังการถ่ายทำวิดิทัศน์แล้ว

6) Sync Sound หรือ Lip Sync หมายถึง การบันทึกเสียงการพูด การบรรยายในขณะที่ถ่ายทำวิดิทัศน์โดยเสียงที่ปรากฏและการเคลื่อนไหวของปากสัมพันธ์กัน

4. การเชื่อมต่อ หรือการเปลี่ยน (Transition)

การผลิตวิดิทัศน์จะต้องมีการเชื่อมต่อกันระหว่างฉาก ระหว่างตอนเข้าเป็นเรื่องราว การเชื่อมต่อกันเหล่านั้น ได้แก่

การเชื่อมต่อด้านภาพ มีการเชื่อมต่อหลายรูปแบบ ได้แก่

- 1) การเชื่อมต่อด้วยขนาดภาพ
- 2) การเชื่อมต่อด้วยมุมกล้อง
- 3) การเชื่อมต่อด้วยความสัมพันธ์ของฉาก
- 4) การเชื่อมต่อด้วยการกระทำของผู้แสดง

- 5) การเชื่อมต่อด้วยเทคนิคกล้อง
 - 6) การเชื่อมต่อด้วยเทคนิคพิเศษ
 - 2) การเชื่อมต่อด้วยเสียง มีการเชื่อมต่อหลายรูปแบบ ได้แก่
 - 1) การเชื่อมต่อด้วยแนวของดนตรี
 - 2) การเชื่อมต่อด้วยเสียงประกอบ
 - 3) การเชื่อมต่อด้วยอารมณ์ของดนตรีประกอบ
5. การเขียนบทวีดิทัศน์

เมื่อทราบภาษากล้อง ทราบศัพท์เทคนิคด้านเสียง และการเชื่อมต่อแล้ว ก็สามารถที่จะเขียนบทวีดิทัศน์ได้ แต่การเขียนบทวีดิทัศน์นับว่าเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ดังนั้นการจะเขียนบทวีดิทัศน์ได้ดีจึงต้องอาศัยการศึกษา และการฝึกฝนอยู่เสมอ โดยรูปแบบหลักแล้วบทวีดิทัศน์จะมีส่วนประกอบอยู่ 2 ส่วน คือ ด้านซ้ายเป็นภาพ ด้านขวาเป็นคำบรรยาย ดังตารางที่ 1 ตารางที่ 2 แสดงตัวอย่างบทวีดิทัศน์เรื่อง “สุกรผู้ใหญ่ลี”

ภาพ	เสียง
ผู้ใหญ่ลีขี่ม้าแกลบตรวจราชการ	F.I เพลงผู้ใหญ่ลี
ผู้ใหญ่ลีลงจากหลังม้าและเดินเข้าบ้านนายสา	เพลงผู้ใหญ่ลี
ผู้ใหญ่ลีและนายสาคุยกันที่ระเบียงหน้าบ้าน	ผู้ใหญ่ลี “สบายดีหรือนายสา”
.....	นายสา “ก็สบายดีตามอึดภาพแหละผู้ใหญ่”

การเขียนบทวีดิทัศน์มีขั้นตอนที่ควรยึดเป็นแนวปฏิบัติดังนี้

- 1) มีความคิดเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมาย วัตถุประสงค์ของรายการ ความยาวของรายการ
- 2) ค้นคว้าและศึกษารายละเอียดของเนื้อหา
- 3) ลำดับเนื้อหา โดยคำนึงถึงวิธีการนำเสนอและภาพที่ต้องการให้ปรากฏบนจอรับภาพ
- 4) เขียนเค้าโครงเรื่องย่อ (Treatment)
- 5) เขียนแผ่นเรื่องราว (Storyboard) โดยขยายประเด็นหลักของเค้าโครงเรื่องย่อออกมาเป็นภาพและเสียง
- 6) เขียนบทแบบสมบูรณ์ (Full Script) โดยขยายสาระและรายละเอียดจากแผ่นเรื่องราวให้มีความสมบูรณ์ทั้งภาพและเสียง ซึ่งบทแบบสมบูรณ์เขียนได้หลายลักษณะเช่น
 - (1) เขียนเป็นแผ่นเรื่องราว โดยวาดภาพทางด้านซ้ายและด้านขวาเป็นเสียงคำบรรยาย โดยทั่วไปมักจะใช้กับรายการสั้น ๆ ความยาว 2-3 นาที

(2) เขียนเป็นบทเพื่อการถ่ายทำ (Shooting Script) ซึ่งจะบอกรายละเอียดเกี่ยวกับภาพอยู่ทางซ้ายมือ ไม่ก็จะเป็นขนาดภาพ มุมกล้อง การเคลื่อนไหวกล้องและการเชื่อมต่อ ทางด้านขวาจะบอกรายละเอียดเกี่ยวกับเสียง คำบรรยาย

(3) เขียนเป็นบทสมบูรณ์ (Full Script) โดยทางด้านภาพจะบอกสังเขปเกี่ยวกับภาพ และทางด้านขวาจะบอกรายละเอียดเกี่ยวกับเสียง

การจะเลือกเขียนบทแบบใด ย่อมมีปัจจัยหลายอย่างที่จะต้องพิจารณา เช่น คณะผู้ผลิต ร่วมงานกันมานานเพียงใด ข้อจำกัดของวัสดุอุปกรณ์และความต้องการปรับเปลี่ยนบทให้เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่ผลิต เป็นต้น

6. สรุป

การผลิตวีดิทัศน์เพื่อการศึกษาให้มีคุณภาพเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์เชิงรูปธรรม อาศัยความละเอียดรอบคอบและอาศัยทีมงานผลิตที่มีประสิทธิภาพเนื่องจากวีดิทัศน์เพื่อการศึกษาจะเป็นการผสมผสานแนวคิดทางการศึกษากับแนวคิดด้านสื่อสารมวลชนเข้าด้วยกันอย่างมีบูรณาการ อย่างไรก็ดี การเริ่มต้นผลิตด้วยวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้อยู่และด้วยความพยายามอย่างแท้จริงก็ย่อมที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ได้เช่นเดียวกัน ซึ่งการผลิตวีดิทัศน์เพื่อศึกษามีขั้นตอนการผลิตสรุปได้ดังนี้

- 1) ขั้นวางแผน
- 2) ขั้นเตรียมการผลิต
- 3) ขั้นลงมือผลิต
- 4) ขั้นหลังการผลิต
- 5) ขั้นประเมินผล

และจะเป็นแนวทางกว้างๆ เป็นความพื้นฐานของการผลิตวีดิทัศน์สำหรับผู้ที่สนใจด้านนี้ และคงจะเป็นการจัดประกายความคิดให้เกิดความผลิตวีดิทัศน์เพื่อการศึกษาที่มีคุณภาพต่อไปในอนาคตอันใกล้

ซึ่งสอดคล้องของ วสันต์ อดิศักดิ์ (2533) ได้กล่าวถึง การสร้างวีดิทัศน์ประกอบการศึกษา จะต้องมึระบบของการเรียนการสอนและระบบของการผลิตสื่อวีดิทัศน์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ดังนี้

1) ระบบการเรียนการสอน การวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย การวิเคราะห์เนื้อหาบทเรียน การตั้งวัตถุประสงค์ การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน จนถึงการประเมินการเรียนการสอน

2) ระบบการผลิตสื่อวีดิทัศน์ เป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับงานเทคนิคทางวีดิทัศน์ การเลือกรูปแบบของสื่อ การเขียนบทวีดิทัศน์ การผลิตสื่อวีดิทัศน์ จนถึงการประเมินผล

ดังนั้น ในการผลิตสื่อวีดิทัศน์ประกอบการศึกษาจะต้องพิจารณาถึงประสิทธิภาพของการเรียนรู้แก่กลุ่มผู้เรียนอย่างสูง งานเทคนิคต่าง ๆ จึงต้องส่งเสริมต่อการเรียนสมรรถนะการเรียนรู้ทั้งสิ้น การผลิตสื่อวีดิทัศน์ มีขั้นตอน 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนเตรียมการ 2) ขั้นตอนผลิตรายการ 3) ขั้นตอนหลังการผลิตรายการ และ 4) งานประเมินรายการ

ในทำนองเดียวกัน โสภา วรรณสูตร (2542) ได้กล่าวไว้ว่า การสร้างสื่อวีดิทัศน์นั้น จะทำการสร้างวีดิทัศน์เป็นอันดับแรกโดยมีการวิเคราะห์ผู้เรียน เนื้อหา ระบบการเรียนการสอน ต่อจากนั้นจึงเข้าสู่กระบวนการถ่ายทำวีดิทัศน์ และเข้าสู่ขั้นตอนบันทึกลงแผ่นซีดี และที่สำคัญต้องมีการประเมินสื่อที่สร้างขึ้นว่ามีประสิทธิภาพเพียงใดอีกด้วย

4.6 ข้อกำหนดในการสร้างสื่อวีดิทัศน์

การนำเสนอสื่อวีดิทัศน์ในการเรียนการสอน ได้เคยมีการทดลองหาความยาวของสื่อวีดิทัศน์สำหรับการเรียนการสอน ที่เหมาะสมกับผู้ชมแต่ละวัยเอาไว้ ซึ่งผลการทดลองออกมาดังนี้

- 1) ระดับประถมศึกษาตอนต้น (ป.1-ป.3) ความยาวของรายการที่นำมาเสนอควรอยู่ระหว่าง 5-10 นาที
- 2) ระดับประถมศึกษาตอนปลาย (ป.4-ป.6) ความยาวของรายการประมาณ 2-14 นาที
- 3) ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลาย (ม.1-6) ควรมีความยาวของรายการ 20-22 นาที

จากผลการวิจัยนี้ ถึงแม้ผู้ชมบางคนจะเป็นนักเรียนเก่งที่สุด แต่ถ้ารายการมีความยาวเกินกว่านี้ แรงดึงดูดความสนใจจะเริ่มลดลง และจะไม่สามารถทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาได้โดยตลอด โดยเฉพาะรายการที่ยาวมาก จึงสรุปได้ว่าการใช้โทรทัศน์ เพื่อหวังในด้านความดึงดูดความสนใจ และให้เข้าใจเรื่องราวตลอดนั้น จำเป็นจะต้องมองถึงปัญหาการกำหนดความของสื่อวีดิทัศน์ด้วย (จุมพล รัชคาคำดี, 2519)

ม.ล.ศุ่ย ชุมสาย (2515) ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการผลิตรายการวีดิทัศน์เพื่อการศึกษาให้มีคุณค่า สรุปได้ดังนี้ การจัดรายการวีดิทัศน์นั้นส่วนที่แพงก็คือ การจัดการสิ่งร้ายทางตาเพราะฉะนั้น ถ้าเลือกเอาแต่สิ่งที่ดีจริงๆ ให้เกิดภาวะสื่อสาร ได้ก็จะเรียกได้ว่าคุ้มค่าและภาพใดที่ซ้ำกับจินตนาการของผู้ฟัง ซึ่งเกิดจากคำพูด ท่าทางบรรยากาศของเรื่องและอื่นๆ อาจเป็นสิ่งไม่จำเป็นและเกณฑ์ที่วินิจฉัยคุณค่าของรายการวีดิทัศน์อันหนึ่งอาจเป็นเกณฑ์ที่สำคัญทั้งในเชิงประสิทธิภาพและ

การประหยัด คือการจัดภาพที่จำเป็นอย่างละเอียดรอบคอบ และจดเว้นภาพที่ผู้สร้างขึ้นเองได้ในจินตนาการของเขานั้น คือสร้างภาวะสื่อสาร ได้มากที่สุด และอย่างประหยัดที่สุด ลักษณะทั่วไปของรายการวิดิทัศน์เพื่อการศึกษา คือ

- 1) ไม่ควรเป็นรายการที่ใช้เวลาส่วนใหญ่มากแต่ละวัน
- 2) รายการสำหรับเด็กประถมศึกษาควรเป็นประมาณ 15-20 นาที และสำหรับเด็กมัธยมศึกษา 25-30 นาที
- 3) แต่ละบทเรียนทางวิดิทัศน์ ควรมุ่งไปที่ความมุ่งหมายเพื่อขยายหลักสูตรให้ทันกับความเจริญทางวิทยาการของโลกอยู่เสมอ
- 4) บทเรียนทางวิดิทัศน์ควรเป็นบทเรียนหรือวิชาที่ครูประจำชั้นประสงค์จะได้รับความช่วยเหลือจริงๆ หรือเป็นบทเรียนที่ต้องการสอนให้เห็นภาพประกอบหรือวิชาที่โรงเรียนจัดสอนขึ้นเองไม่ได้
- 5) บทเรียนทางวิดิทัศน์ควรเกี่ยวข้องกับหัวข้อต่างๆ ที่มีอยู่ในตำราที่นักเรียนใช้
- 6) บทเรียนทางวิดิทัศน์จะต้องมีจังหวะการสอนที่จะเร่งให้เร็วหรือลดลงช้าได้ตามเทคนิคของรายการแพร่ภาพทางวิดิทัศน์

4.7 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนด้วยสื่อวิดิทัศน์

ในการเรียนการสอนที่จะให้เกิดการเรียนรู้ และความเข้าใจ ได้ดีขึ้น ควรมีการนำสื่อการสอนต่างๆ มาใช้ด้วย เพื่อเป็นการพัฒนาประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

การพัฒนาสื่อการสอนในปัจจุบันมีรูปแบบต่างๆ มากมาย สื่อวิดิทัศน์ นับว่าเป็นสื่ออย่างหนึ่งที่มีผู้นิยมใช้มากในชีวิตและการศึกษา เนื่องจากมีข้อดีหลายประการที่เห็นได้ชัดคือ สามารถสื่อได้ทั้งภาพและเสียงในเวลาเดียวกัน ภาพมีการเคลื่อนไหวประกอบเสียงที่ให้ความรู้สึกใกล้เคียงของจริงมาก สามารถฉายซ้ำเมื่อผู้เรียนไม่เข้าใจหรือทบทวน (กิดานันท์ มลิทอง, 2536)

วิดิทัศน์มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอน และการฝึกอบรมมาก เนื่องจากเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพในการสื่อสารสูงคือ มีทั้งภาพ เสียง และสีในเวลาเดียวกัน สามารถดึงดูดความสนใจผู้เรียนได้ดี ช่วยแบ่งเบาภาระการสอนของครูด้านการจัดหาสื่อการเรียนรู้อื่นๆ ช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนสื่อการเรียนรู้อื่นๆ และปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอน ได้ดีขึ้น (ลัดดา สุขปริดี, 2523; กิดานันท์ มลิทอง, 2536) สามารถใช้ได้กับผู้เรียนทุกระดับชั้น นักเรียนมีโอกาสรับประสบการณ์จากบทเรียนที่ครูเลือกสรรแล้วเป็นอย่างดี (ชัยยงค์ พรหม, 2527) ในบางเนื้อหาวิชา การเรียนด้วยวิดิทัศน์ให้ผลการเรียนรู้ที่ดีกว่าการสอนปกติ (พงพันธ์ อันตะระกานนท์, 2539) ซึ่งกล่าวได้ว่าการเรียนรู้จากสื่อวิดิทัศน์นั้น ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ดีกว่าสอนปกติ

4.8 การใช้วิดิทัศน์เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้

วีดิทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อประเภทอุปกรณ์เช่นเดียวกับวีซีดี ใช้ร่วมกับเครื่องคอมพิวเตอร์ (ชูศักดิ์ เพรสคอตท์, 2540) ดังต่อไปนี้

1) วิธีใช้ในกรณีที่จะนำวีดิทัศน์ ไปใช้กับเครื่องคอมพิวเตอร์ แต่ในกรณีที่ใช้กับเครื่องเล่นวีซีดี ปัญหาของการใช้อาจจะลดลง การใช้เครื่องวีซีดี โดยมาตรฐานทั่วไปจะใช้เหมือนกันทุกเครื่อง และใช้ได้ง่ายสามารถเรียนรู้เป็นรายบุคคล กลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ และใช้ที่บ้านได้ด้วย

2) โครงสร้างพื้นฐาน อาจใช้วีดิทัศน์ร่วมกับคอมพิวเตอร์ ต้องคำนึงถึงอุปกรณ์หลัก เช่น ฮาร์ดแวร์ ซอฟต์แวร์ และพีเพิลแวร์ หรือบุคลากร

3) สิ่งอำนวยความสะดวก สิ่งที่ต้องคำนึงถึงก็คือ ความพร้อมด้านสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ความเงียบ อากาศถ่ายเทสะดวก ปลั๊กไฟ กระแสไฟ และอื่นๆ

การใช้วีดิทัศน์ สำหรับจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาศิลปศึกษา ควรคำนึงถึงผู้เรียนรวมทั้งอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องเล่นวีซีดี รวมถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ อีกด้วย

ดังนั้น วีดิทัศน์คือ การนำข้อมูลจากเทปวิดีโอมาบันทึกลงในแผ่นซีดี โดยใช้มาตรฐานการบีบอัดภาพและเสียงเข้าด้วยกัน โดยไฟล์ที่มีชื่อว่า MPEG วีดิทัศน์หรือแผ่นวีซีดี เป็นสื่อที่ได้เปรียบกว่าสื่อประเภทอื่น ทั้งในด้านความทนทาน ลักษณะของแผ่นที่มีความเบา พกพาง่าย ความเร็วในการสืบค้นข้อมูล รวมทั้งสะดวกและประหยัดอีกด้วย วีดิทัศน์มีข้อจำกัดอยู่บ้าง เช่น ต้องใช้กระแสไฟฟ้าจำเป็นต้องมีเครื่องเล่น VCD หรือ DVD รวมทั้งต้องมีเทคนิคในการผลิตรายการ

การสร้างวีดิทัศน์ เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้เป็นนวัตกรรมที่เสนอและส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนตามเอกัตภาพของตนเองซึ่งจะต้องมีการวิเคราะห์ผู้เรียน เนื้อหา ระบบการเรียนการสอนและที่สำคัญจะต้องมีการประเมินสื่อที่สร้างขึ้นว่ามีประสิทธิภาพเพียงใดแล้ว โดยการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ ประโยคการทดลองกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อจะได้รับทราบว่ามีบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ และควรประเมินความพึงพอใจของผู้เรียน

4.9 ประโยชน์และคุณค่าของวีดิทัศน์ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

วสันต์ อดิศักดิ์ (2526) และกิดานันท์ มลิทอง (2536) ได้กล่าวถึงประโยชน์และคุณค่าของวีดิทัศน์ในด้านการศึกษาและการเรียนการสอนไว้ดังนี้

1) เป็นอุปกรณ์สำคัญในการเรียนการสอน โดยใช้ได้กับทุกระดับตั้งแต่ชั้นอนุบาล ประถม มัธยม วิทยาลัยและอุดมศึกษา

2) เป็นสื่อกลางระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนในห้องบรรยายขนาดใหญ่ได้อย่างดี ช่วยให้ผู้เรียนเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างชัดเจนขึ้น นอกจากนั้นยังทำให้ผู้เรียนได้เป็นจำนวนมากโดยการเพิ่ม

มอนิเตอร์ให้มีขนาดใหญ่มากขึ้น และสามารถแพร่ภาพและเสียงไปตามห้องเรียนต่าง และตามบ้านได้

3) ใช้ร่วมกับโสตทัศนวัสดุอุปกรณ์อื่นๆ ได้ดี เช่น เทปโทรทัศน์ ภาพยนตร์ สไลด์ ฯลฯ มาประกอบเป็นสื่อในรายการได้อย่างดี และเป็นการใช้สื่อประสมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สมบูรณ์

4) เป็นสื่อที่ช่วยเพื่อประสิทธิภาพทางการเรียนการสอน โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ที่มีความสามารถพิเศษในแต่ละแขนงวิชามาเป็นผู้สอนได้

5) สามารถสาธิต (Demonstrate) ได้อย่างชัดเจน สามารถทำให้ผู้เรียนได้เห็นสิ่งที่ต้องการเน้นได้ โดยการถ่ายใกล้ (Close-up) เพื่อขยายภาพหรือวัสดุสิ่งของให้ผู้เรียนได้เห็นทั่วถึงกันทุกคน และอย่างชัดเจน

6) สามารถนำเอาสิ่งที่อยู่ไกลตัวผู้เรียนมาสู่ผู้เรียนได้ง่าย โดยอาจผ่านทางผู้สื่อได้ข้อ 3 เช่น พุดถึงเหมืองแร่ ก็อาจจะไปถ่ายเหมืองแร่มาให้ชม แทนที่จะบรรยายด้วยคำพูดอย่างเดียว

7) ประหยัดค่าใช้จ่ายในแง่การศึกษาทางไกล

8) เทคนิคทางภาพพิเศษจะช่วยให้ผลิต ส่งเสริมการเรียนรู้ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

9) เป็นสื่อในการสร้างค่านิยม ทักษะคิดได้เป็นอย่างดี เพราะภาพ เสียง และการแสดงที่ออกมาย่อมเข้าถึงใจคนได้ง่ายกว่าเรื่องอย่างอื่น

10) ช่วยปรับปรุงเทคนิคการสอนของครูประจำการและผู้ฝึกสอน

11) เป็นสื่อที่สามารถนำรูปแบบมาประกอบการสอนได้สะดวกและรวดเร็ว ช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ที่ทันสมัยและทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพราะสามารถแพร่ภาพและเสียงของเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นหรือเรื่องราวที่อยู่ไกลๆ มาให้ชมได้

นอกจากนั้น ดิเรก วงษ์วานิช (2545) และ ไพบุลย์ เปียศิริ (2542) ได้กล่าวถึงประโยชน์และคุณสมบัติของวิดิทัศน์ไว้ดังนี้

1) แผ่นวีซีดีสามารถบันทึกข้อมูลได้ถึง 650 MB สะดวกในการพกพานำไปใช้งานในที่ต่างๆ ได้และมีราคาถูก

2) มีความคงทนในการเก็บรักษา

3) สามารถใช้แผ่นวีซีดี แบบมาตรฐาน กับคอมพิวเตอร์ เครื่องเล่น VCD และ DVD เครื่องเล่นเกมที่มีการทำงานของวีซีดีด้วย เช่น Dreamiest Play stations เป็นต้น

4) สามารถหยุดดูภาพนิ่ง และเลือกภาพที่ต้องการดูได้ และผู้เรียนสามารถดูซ้ำได้หลายๆ ครั้ง และเพิ่มแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

5) นักเรียนสามารถเรียนได้ตามเวลาที่เขาสะดวกโดยไม่ต้องมีใครบังคับ และเรียนได้ตามความสามารถของตนเอง

4.10 ข้อจำกัดของวีดิทัศน์ ด้านจัดกิจกรรมการเรียนรู้

กิดานันท์ มลิทอง (2539) และวาสนา ชาวหา (2533) ได้กล่าวไว้

- 1) เป็นสื่อสารทางเดียว ผู้เรียนและผู้สอนไม่สามารถพูดคุยโต้ตอบกัน
- 2) วีดิทัศน์เป็นวีซีดี มิใช่เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ทดแทนครูผู้สอน ได้อย่างสิ้นเชิง
- 3) อาจเกิดอุปสรรคในด้านการสื่อสาร เช่น กระแสไฟฟ้าขัดข้อง หรือสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน ไม่เอื้ออำนวยทำให้ขาดสมาธิในการเรียน
- 4) การผลิตรายการอาจไม่ดีพอ ทำให้การเรียนการสอนไม่น่าสนใจ
- 5) จำเป็นต้องมีค่าใช้จ่ายสูง เพื่อใช้ในการจัดซื้ออุปกรณ์และเพื่อเทคนิควิธีการในการผลิตที่มีคุณภาพ
- 6) จำเป็นต้องมีเครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องเล่น VCD หรือ DVD ว่า การใช้วีดิทัศน์สอนเสริม มีข้อดีมากมายอีกทั้งเป็นนวัตกรรมที่สนองและส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนตามเอกัตภาพของตนเอง แม้ว่าจะมีข้อจำกัดอยู่บ้าง จึงนับว่าเป็นสื่อทางการศึกษาที่ดีและน่าสนใจอย่างยิ่ง